

**MAVİSEL YENER'İN “DOLUNAY DEDEKTİFLERİ”
ROMAN SERİSİNDEKİ SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Pınar ÇELİKKIRAN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bayram ÇETİNKAYA
Temmuz, 2023
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAVİSEL YENER'İN “DOLUNAY DEDEKTİFLERİ”
ROMAN SERİSİNDEKİ SÖYLEM
İŞARETLEYİCİLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME

Hazırlayan
Pınar ÇELİKKIRAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Bayram ÇETİNKAYA

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Mavisel Yener’in Dolunay Dedektifleri Roman Serisindeki Söylem İşaretleyicileri Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

13/07/2023

İmza

Pınar ÇELİKKIRAN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Pınar ÇELİKKIRAN
	Numarası	200648104
	Anabilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Programı	Türkçe Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Mavisel Yener'in "Dolunay Dedektifleri" Roman Serisindeki Söylem İşaretleyicileri Üzerine Bir İnceleme	
Tez Savunma Sınav Tarihi	13.07.2023	
Tez Savunma Sınav Saati	13.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

MAVİSEL YENER’İN “DOLUNAY DEDEKTİFLERİ” ROMAN SERİSİNDEKİ SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Pınar ÇELİKKIRAN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Temmuz, 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bayram ÇETİNKAYA

Dil becerileri, anne karnından başlayarak bireyin hayatı boyunca edindiği ve geliştirdiği temel becerilerdir. Bu becerilerinin gelişiminde belirli etkenler önemli rol oynamaktadır. Bu etkenlerin temelinde şüphesiz ki tecrübe yatmaktadır. Dil becerilerinin yaparak yaşayarak çeşitli ortamlarda çeşitli formlarda yazılı ve sözlü olarak sunulması, bireyin dil edinimine yönelik tecrübesini artıracak ve bireyi dile aşına hâle getirecektir. Birey, zihninde anlamlandırdığı dünyayı dil becerileri ile dış dünyaya aktaracaktır. Bu süreç içerisinde sadece sözlü dili değil, anlatma becerisinin temel oluşturduğu yazılı dili de etkin kullanacaktır. Çevresinde kullanılan sözlü dilin yanı sıra yazılı dilin kullanımını da örnek alarak sözlü ve yazılı ifade gücünü geliştirecektir. Bireylerin dil ile aktarmak istediği içerikler birden fazla tümce hâlinde ifade edilmektedir. Bu tümceler belli bir bütünlük içerisinde sunulmaktadır. Bu çalışmamızda bu bütünlüğün sağlanması dinleyen/okuyanın içeriği iyi bir şekilde anlayabilmesi için tümcelerdeki bilgi ve görüşlerin birbirine bağlanması, bağlamla ilgisinin kurdurulması için önem arz eden söylem işaretleyicileri incelenecektir. Nitekim Türkçe Öğretim Programında dört temel beceri içerisinde “geçiş ve bağlantı unsurlarına” dikkat edilmesine yönelik kazanımlar bulunması da çalışmanın ana hatlarını ve önemini belirtir niteliktedir. Bu süreç içerisinde edebî eserlerin sunduğu tecrübe zenginliğinden yararlanılmıştır. Eserlerde, farklı yapılar da şekillendirilmiş tümceler yanında, birbiriyle ilişkili tümceler bir bütünlük içerisinde verilmesi okuyucunun daha sonraki anlatımlarında yönlendirici olduğu bilgisi, çalışmada dikkate alınarak işlenmiştir. Bu yönlendirmenin, tümceler anlam bütünlüğü içerisinde yapılanması çalışma içerisinde somut örnekler ile açıklanmıştır. Somutlaştırma kapsamında çalışmaya çocuk edebiyatı alanında değerli ve yetkin çalışmalar vermiş, günümüzde Türkçe dersi kapsamında çok okutulan Mavisel Yener’in Dolunay Dedektifleri serisi incelenmiştir. Tümceler arasında anlamsal ilişkiler kurulmasını sağlayan söylem işaretleyicileri merkezinde, yazılı eserlerin dil gelişimindeki durumu ile ilgili tespitlerde zengin bir örneklem oluşturmuştur. Türk dilinin, sezgisel bir ahenk ile kullanımının ötesinde dil bilimsel olarak işlevleri somutlaştırılarak açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Söylem işaretleyicileri, dil edinimi, yazılı dil, geçiş ve bağlantı ifadeleri, Mavisel Yenerler.

ABSTRACT

AN EXAMINATION ON THE DISCOURSE MARKERS IN THE NOVEL SERIES NAMED "DOLUNAY DEDEKTİFLERİ" WRITTEN BY MAVİSEL YENER

Pınar ÇELİKKIRAN

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION

July, 2023

Advisor: Assist. Prof. Dr. Bayram ÇETİNKAYA

Language skills are the basic skills that an individual acquires and develops throughout his lifetime starting from mother's womb. Certain factors play an important role in the development of these skills. Undoubtedly, the basis of these factors lies in experience. The presentation of these language skills in various written and oral forms in various environments by living and by doing will increase the individual's experience in language acquisition and make the individual familiar with the language. The individual will transfer the world that he gives meaning to in his mind to the outside world with his language skills. In this process, he will use not only the oral language, but also the written language, which is the basis of the ability to tell, effectively. In addition to the oral language adopted around him, he will also develop oral and written expressive power by taking the use of written language as an example. The contents that individuals want to transmit with language are expressed in more than one sentence. These sentences are presented in a certain integrity. In this study, discourse markers that are important for ensuring this integrity, connecting the information and opinions in sentences to each other in order for the listener/ reader to understand the content well, and establishing their relevance to the context will be examined. As a matter of fact, the fact that there are achievements in the four basic skills in the Turkish Curriculum for paying attention to the "transition and connection elements" also indicates the main lines and importance of the study. In this process, the wealth of experience offered by literary works has been used. In the Works; in addition to the sentences shaped in different structures in the works, the information that the sentences related to each other are given in integrity and that the reader is guided in the subsequent narrations has been processed by taking into account. The structuring of this orientation within the meaning integrity of the sentences is explained with concrete examples in the study. Within the scope of the embodiment, he has given valuable and competent studies in the field of children's literature to the study, and Mavisel Yener's series Dolunay Dedektifleri, which is widely read today as part of the Turkish course, has been examined. Discourse markers, which enable the establishment of semantic relationships between sentences, have created a rich sample of paradigm related to the status of written works in language development. Beyond the use of the Turkish language with an intuitive harmony, the functions of the language have been explained scientifically by concretizing.

Keywords: Discourse markers, language acquisition, written language, transition and connection expressions, Mavisel Yenerler.

ÖN SÖZ

Dil becerilerinin geliştirilmesi ve etkili kullanımı bireylerin hayatında önemli bir faktör olmasından dolayı çeşitli araştırmalarda incelenmiştir. Bu çalışmada anlama ve anlatma becerilerinin kullanımını etkileme gücüne sahip olduğu bilinen söylem işaretleyicileri incelenmiştir. Bu bağlamda ortaya konulan bulguların alanda faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında tezimin danışmanlığını üstlenen, süreci daha eğitici ve öğretici yönetebilmem için bilgi, tecrübe ve deneyimlerini benimle paylaşan sayın Dr. Öğretim Üyesi Bayram Çetinkaya hocama teşekkürlerimi sunarım.

Akademik hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme, çalışma sürecinde benden desteğini esirgemeyen kuzenim Hilâl'e teşekkür ediyorum. Bu sürecin içerisine girmem ve daha ileriye adım atmam için beni sürekli yüreklendiren varlığından destek aldığım kardeşim Mert'e sevgilerimi sunuyorum. Yüksek lisans eğitimim boyunca emekleri geçen tüm hocalarıma saygılarımla.

Pınar ÇELİKKIRAN
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM DİLBİLİM VE ETKİLEŞİMSEL DİLBİLİM

1. DİLBİLİM.....	3
2. ETKİLEŞİMSEL DİLBİLİM	4
3. ETKİLEŞİMSEL DİLBİLİM DOĞRULTUSUNDA İLETİŞİM STRATEJİLERİ	6
3.1. KİŞİNİN KENDİNE YÖNELİK STRATEJİLER	6
3.2. KARŞIDAKİ KİŞİYE YÖNELİK STRATEJİLER.....	6
3.3. İLİŞKİYE YÖNELİK STRATEJİLER	8
3.4. DURUMA YÖNELİK STRATEJİLER	8
3.5. AMACA YÖNELİK STRATEJİLER	9
3.6. KONUYA YÖNELİK STRATEJİLER.....	9
4. İLETİŞİM STRATEJİLERİ BAĞLAMINDA SCHIFFRİN'İN İŞARETLEYİCİLERİNİN AÇIKLANMASI	9
4.1. KARŞITLIK BELİRTME İŞLEVİ VE GÖRÜŞ AYRILIĞINI ORTAYA KOYMA STRATEJİSİ.....	10
4.1.1. Konudan Konuya Geçiş Belirtme İşlevi ve Karşıdaki Kişinin Boyun Eğmesini Sağlama Stratejisi.....	10
4.1.2. Duraksama Doldurma İşlevi ve Konuşma Sırasını Elinde Tutma Stratejisi	10
4.1.3. Örnekendirme İşlevi ve Açıklamaların Anlaşılmasını Sağlama Stratejisi...	10
4.1.4. Bağntı Kurma İşlevi ve Ön Bilgi Verme Stratejisi	11
4.1.5. Anlatının Önemli Olduğunu Belirtme İşlevi ve Açıklamaların Anlaşılmasını Sağlama Stratejisi	11
4.1.6. İletilmiş Bilgiyi Değerlendirme İşlevi ve Onaylama Stratejisi	11
4.1.7. Söylemi Bölümlere Ayırma İşlevi ve Onaylamama Stratejisi	12
4.1.8. Neden Belirtme, Seçenek Sunma İşlevi ve Etkileşim Sürecinde Değişiklik Yapma Stratejisi.....	12
5. İLETİŞİM STRATEJİLERİ VE STRATEJİLERE KARŞILIK GELEN İŞARETLEYİCİLER	13
6. SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ	13
6.1. SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ VE İŞLEVLERİ	14

İKİNCİ BÖLÜM EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI

1. ÇOCUK EDEBİYATINDA ROMAN.....	16
----------------------------------	----

2. ÇOCUK EDEBİYATINDA POLİSİYE ROMAN	18
2.1. MAVİSEL YENER	20
2.1.1. Mavisel Yener'in Hayatı	20
2.1.2. Mavisel Yener'in Edebî Kişiliği	21
2.1.3. Mavisel Yener'in Üslubu	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAVİSEL YENER'İN DOLUNAY DEDEKTİFLERİ SERİSİNDEKİ SÖYLEM İŞARETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	24
2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	25
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	26
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	27
4.1. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ	27
4.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	27
5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	27
5.1. DOLUNAY DEDEKTİFLERİ ROMAN SERİSİNDEKİ SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ VE İŞLEVLERİ	28
5.1.1. İşaretleyicilerin İşlevlerinin Kavramsal Açıklaması	28
5.1.1.1. “Peki” İşaretleyicisi Açıklaması ve İşlevleri	28
5.1.2. Peki İşaretleyicisinin İşlevleri.....	29
5.1.2.1. Karşıtlık Belirtme	29
5.1.2.2. Konudan Konuya Geçiş Belirtme.....	31
5.1.2.3. Duraksama Doldurma.....	32
5.2. DEMEK İSTEDİĞİM İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ	34
5.2.1. İşlevleri	35
5.2.1.1. Örneklendirme	35
5.2.1.2. Duraksama Doldurma İşlevi	36
5.3. BİLİRSİN İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ	37
5.3.1. İşlevleri	38
5.3.1.1. Bağıntı Kurma	38
5.3.1.2. Bir Anlatının Önemli Olduğunu Belirtme	39
5.3.1.3. Duraksama Doldurma.....	41
5.3.1.4. Örneklendirme	42
5.4. ŞİMDİ İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ	43
5.4.1. İşlevleri	44
5.4.1.1. Konudan Konuya Geçiş Belirtme.....	44
5.5. TAMAM İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ	45
5.5.1. İşlevleri	46
5.5.1.1. İletilmiş Bilgiyi Değerlendirme.....	46
5.5.1.2. Söylemi Bölümlere Ayırma.....	47
5.5.1.3. Konudan Konuya Geçiş Belirtme.....	49
5.5.1.4. Örneklendirme	51
5.5.1.5. Dinleyiciye Konuşması İçin Söz Verme	51
5.6. BÖYLE İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ	52
5.6.1. İşlevleri	53
5.6.1.1. Neden Belirtme.....	53
5.6.1.2. Konudan Konuya Geçiş Belirtme.....	54
5.6.1.3. Duraksama Doldurma.....	55

5.7. ÇÜNKÜ İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ.....	56
5.7.1. İşlevleri	57
5.7.1.1. Neden Belirtme.....	57
5.8. AMA İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI, İŞLEVLERİ VE ÖRNEKLERİ.....	58
5.8.1. İşlevleri	59
5.8.1.1. Karşıtlık Belirtme	59
5.9. VE İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI İŞLEVLERİ VE ÖRNEKLERİ.....	61
5.9.1. İşlevleri	62
5.9.1.1. Söylemi Bölümlere Ayırma.....	62
5.9.1.2. Konudan Konuya Geçiş Belirtme.....	63
5.9.1.3. Duraksama Doldurulma.....	63
5.10. YA DA İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI İŞLEVLERİ.....	64
5.10.1. İşlevleri	65
5.10.1.1. Seçenek Sunma.....	65
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	67
KAYNAKÇA.....	75

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

&: ve

dds1: Dolunay Dedektifleri Seri 1

dds2: Dolunay Dedektifleri Seri 2

dds3: Dolunay Dedektifleri Seri 3

dds4: Dolunay Dedektifleri Seri 4

dds5: Dolunay Dedektifleri Seri 5

dds6: Dolunay Dedektifleri Seri 6

Vb: ve benzeri

GİRİŞ

Dil, bireyin duygularının, düşüncelerinin zihninde imgelediği bütün unsurların dış dünyaya somut bir şekilde ifade edilmesini sağlayan araçtır. Dilin, edinimi ve gelişmesi doğal olarak başlar bilgisi doğru olmakla beraber içerisinde farklı boyutlarda tartışılmaktadır. Temel olarak alınan dil, dilin kullanımı, dil zihin ilişkisi vb. başlıklar altında çeşitli şekilde uzun zamanlardan beri araştırılıp incelenmektedir. Bu çalışmalar dilin farklı işlevlerini, farklı boyutlarını araştırıp inceliyor gibi görünse de özünde bir ahenk ile birbirini tamamlamaktadır. Bu ahenk, dilin kendi bünyesinde barındırdığı dili kullanan kişinin farkında olmadan hayatını kolaylaştıran bir durumdur. Günlük iletişim başta olmak üzere edebî, siyasî, sosyal ve akademik bağlamlarda ritim içerisinde dilin kullanımını mümkün kılmaktadır.

Dilin temel becerileri anlama ve anlatma (konuşma ve yazma) kendi içerisinde anlamsal bütünlüğü sağlamak için çeşitli dil bilgisel unsurlardan yararlanılmaktadır. Çünkü anlamsal olarak sağlanan uyum dilbilgisel olarak da tamamlanmalıdır. Çalışmada incelenen söylem işaretleyicileri tam da burada devreye girmektedir. Söylem işaretleyicileri tanım olarak “konuşma işleminin sınırlarını belirleyen çerçeveleme araçları” (Demirtaş, 2004) şeklinde açıklanmıştır. “Söylem işaretleyicilerinin temel işlevi konuşma ve yazmada çeşitli bilgi, düşünce ve görüşlerin birbirine bağlanmasını, sözlerin bağlamla ilgisinin kurulmasını sağlamaktır”(Demirtaş, 2004) diyerek açıklama genişletilmiştir. Hem tanımı hem de açıklaması göstermektedir ki söylem işaretleyicileri dil ile dilin kullanımı arasında köprü görevi üstlenmektedir. Etkili, sorunsuz bir iletişim için söylem işaretleyicileri hayatı bir önem taşımaktadır. Önemli olarak belirtilmesin temel nedeni, sadece anlık olarak iletişimsel bağlamda birliği sağlamanın ötesinde kendinden sonra gelen dilsel birimleri etkileyerek onların anlamını ve değerini belirlemesidir. Bu bağlamsal etkileşimin dil edinimindeki önemini ve çocukların dil kullanımına etkisini somutlaştırmak için birincil kaynaklardan yararlanmak en sağlıklı sonuçları bizlere vermiştir. Nitekim bunun gerekliliği doğrultusunda çalışmanın örneklemini oluşturan edebî eser serisi, Türk dilini yetkin bir şekilde kullanılmasından dolayı tercih edilmiştir.

Elde edilen veriler, söylem işaretleyicileri başlığı altında incelenmiştir. Günümüze kadar yapılan dil bilim ve söylem çalışmaları bu yolda rehberlik etmiştir.

Ortaya çıkan sonuçlar birbirini tamamlayan zincir halkaları şeklinde sunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİLBİLİM VE ETKİLEŞİMSEL DİLBİLİM

Bu bölümde; dilbilim, etkileşimsel dilbilim, söylem işaretleyicileri ve işlevlerine değinilmiştir.

1. DİLBİLİM

Dilbilim, insanı yeryüzünde diğer canlılardan ayıran temel yeti olan dili ve ona bağlı gelişen ses, biçim, anlam, söz dizimi kavramlarını genel şekilde inceleyen bilim dalıdır. Genel şekilde inceleyen tabiri kullanılması dil bilimin sadece tek bir dile ait kavramları araştırmaya indirgenemeyeceğini anlatmak için kullanılmıştır. Dilbilim, evrensel bir yaklaşımla dilleri karşılaştırmalı olarak inceler. “İnsan bilimlerinin en gelişmiş sayılan dilbilim, sözlü dile öncelik tanıyan, hem tündengelimli hem tümevarımlı yaklaşımlar içeren, yansız gözlemlere, nesnel bakış açılarına dayanan, betimleyici ve açıklayıcı bir dal özelliği taşır.” (Vardar, 1980, :59)

Dilin doğuşunu açıklamak için uzun yıllardan beri çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Ünlü, yansıma, birlikte iş yapma ve güneş dil teorileri en çok bilinenlerdir. Bu teorilerin dilin doğuşu gibi kaynağı bilinmeyen bir olguyu açıklamaya çalışması yeterli olmamıştır. Bu doğrultuda daha yetkin, açıklayıcı ve bilimsel çalışmaların ortaya konulma çabası dilbilimin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Dilbilim çalışmalarının kökeni yazının kullanılmaya başladığı dönemler olmalıdır. Yazının kullanılmaya başlandığı dönem dilbilimin inceleme yapmak için kullanacağı verileri oluşturmuştur. Kökenin, art zamanlı bir inceleme ile Sümer ve Akadlar’a kadar götürülebileceğimiz dilbilimin tarihi eski Hint ile başlamaktadır. “Yeryüzünde dili ele alan çalışmaların bilinen en eskileri Eski Hint’e, Eski Yunan’a kadar uzanır” (Aksan,1995). Bu çalışmaların amacı dini metinleri olan Vedalar’ın yanlış okunmasın ve anlaşılmasından kaçınmaktır. “Edebi dilinin en eski ürünleri olan ve l.ö. X.yüzyıldan önceye ait olması gerektiği kabul edilen dini bilgi derlemeleri Vedalar’ın yanlış saptanmasından, hatalı okunmasından ve zamanın aşınmasına uğramasından kaçınmak için çaba sarf edilmiştir” (Aksan,1995) Hint dilbilim çalışmalarını Antik Yunan takip etmiştir. “Antik Yunan’da, Bergama’da ve İskenderiye’de yapılan çalışmalar dilbilimin geçmişi açısından önemlidir.” (Karagöl &

Şen, 2019, :159). Temel kavramların ortaya çıkması ve yaygınlaşması Hint ve Antik Yunan çalışmaları sayesinde mümkün olmuştur.

Modern anlamda dilbilim kavramının ele alınması Ferdinand Saussure ve Noam Chomsky ile başlamıştır. Saussure'nin dilbilim derslerinde gösterge kavramını kullanması, dil bilim çalışmalarına farklı bir boyut kazandırmıştır. “Saussure, dili doğuştan çevremizde bulduğumuz hazır dil ve kişisel dil (söz) olarak ikiye ayırmaktadır. Genel dilde sözcük adını taşıyan kavrama gösterge adını getirerek ve göstergebilim çalışma alanını oluşturarak dilbilim alanına önemli katkılar sağlamıştır.”(Aksan, 2003:23) Saussure'nin dilbilime yaklaşımları, alana kazandırdığı kavramları inceleyerek Chomsky, üretken-dönüşümlü dil bilgisi kuramını ortaya koymuştur. “Noam Chomsky Sözdizimsel Yapılar (1957)'da üretken-dönüşümlü dil bilgisi kuramının çerçevesini ortaya koyarak daha sonra bunu geliştirir. Saussure'nin kavramlarıyla benzerlik gösteren iki kavramı vardır: Edinç, konuşanın/dinleyenin kendi dili üzerindeki bilgisini, anadilinin bilinç dışı edinilmiş kural ve özelliklerinden oluşan bütünü ve bundan yararlanarak yepyeni tümceler kurabilme yeteneğini anlatan kavramdır. Edim ise konuşan kimselerin bireysel olarak kişiye özgü dil kullanımını yansıtmaktadır. Bir dönem derin yapı ve yüzeysel yapı kavramlarıyla da anılmış ancak sonra bundan vazgeçmiştir” (Aksan, 2003 :77).Dilin edinme sürecini, edinilen dili kullanım şeklini kavramlaştırma noktasında Chomsky'nin kuramında açıkladığı kavramlar, açıkladığı noktalar modern anlamda birçok çalışmanın öncüsü olmuştur. Dilin zihinsel ve anlamsal boyutu bu çalışmaların öznesi olmuştur.

Dilbilim çalışmaları, modern olarak son yıllarda ivme kazanmış gözükmektedir. Dilbilim tarihine bakıldığı zaman Eski Hint'ten günümüze kadar hayatın içerisinde durumlar ile incelendiği görülmektedir. Din, felsefe, politika bunlardan başlıcalarıdır. Bu alanların ortak noktası insanların karşılıklı iletişim hâlinde olmasıdır. Bağlamlar çeşitli olsa da temelde iletişimi sağlayan unsur dil olduğu için dilbilimin inceleme alanı bu bağlamlar üzerine yoğunlaşmayı gerekli kılmıştır. Tam bu noktada köprü görevi gören söylem işaretleyicileri çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. ETKİLEŞİMSEL DİLBİLİM

Dilbilim toplumla birlikte ilerleyen ve sürekli olarak dönüşen bir alandır. Temelinde toplumla dolayısıyla toplumun tüm bileşenleriyle etkileşim hâlinindedir. Bu etkileşim beraberinde dilin kullanımını zorunlu kılmaktadır. Dilin karşılıklı olarak

kullanımı ile bireyin kendine ve bağlama dönük oluşturduğu tümceler, söylemlerini oluşturmaktadır. İletişimin temeli bu söylemlerden doğmaktadır. Kişiler arası iletişim etkileşimi beraberinde getirmektedir. Doğan söylemler bunlar; duygular, düşünceler ve deneyimlerdir. İletişimin nasıl ilerleyeceğini, amacını ve içeriğini belirleyen temel işlev etkileşim bağlamı söylemler doğrultusunda çerçevelenmektedir. Bu söylemlerin incelenmesi etkileşimsel dilbilimin temel inceleme alanını oluşturmaktadır. Söylemler, bağlamsal ipuçları ile etkileşimde bulunan dilin kodlarını sunmaktadır. Bu ipuçları kültürel ve toplumsal kodları da beraberinde getirir. Konuşmaların aktarım sırasında duygu ve düşüncelerin birbirine bağlanmasını sağlayan bu bağlanmayı sağlayan sözlerin anlam ilişkisini kuran işaretleyiciler, etkileşimi tamamlamaktadır. Bu kodların çözümlenmesinde söylem belirteçleri anahtar konumunda olmasından dolayı etkileşimsel dilbilim çerçevesinden söylem işaretleyicileri önemlidir. Dili kullanan bağlam değiştikçe farklı cümleler kuracaktır. Kurulan bu cümlelerin taşıdığı ileti, kimi zaman sözlü dil ile açıkça ifade edilebilir. Kimi zaman da sadece ipucu vererek iletiyi alıcının çözmesini ister. “Konuşucunun ne demek istediği üstü kapalı da olsa bu ayrıntılarda gizlidir”(Johnstone, 2002). İletiyi çözme durumu konuşan ile alıcının etkileşimine bağlı olarak ilerler. Tam bu noktada söylem işaretleyicileri ipuçlarının çözümlenmesini, iletinin anlamlandırılmasını sağlar. Devamında konuşmanın nereye doğru gideceği hakkında bilgi verir. Etkileşim anında hem iletiyi hem de etkileşim içinde olan bireylerin tutumunu söylem işaretleyicileri ortaya koymaktadır.

Etkileşimsel dilbilim açısından önemi incelenen söylem işaretleyicileri, iletişimde sadece bağlamsal köprüyü kurmanın yanı sıra bireylerin iletişim stratejileri geliştirmesine de olanak sağlamaktadır. Söylem işaretleyicilerinin konuşmanın devamı hakkında bilgi sağlaması, etkileşimin yönünü belirlediği için etkileşim esnasında kişilerin bu stratejileri kullanmasını gerekli kılmıştır. Bu stratejiler etkileşimin daha sağlıklı gelişmesine olanak sağlamaktadır. Bireylerin iletişim esnasında bağlamı da kullanarak daha etkin cümleler kurmasını sağlamaktadır. Bir sözce kullanıldığı bağlamda tanımlanmalıdır. Sözcenin kullanıldığı bağlamda daha sağlıklı incelenmesi iletişim stratejileri ile mümkün olacaktır.

3. ETKİLEŞİMSSEL DİL BİLİM DOĞRULTUSUNDA İLETİŞİM STRATEJİLERİ

Çalışmanın ana konusunu oluşturan söylem işaretleyicileri ve işlevleri doğrudan iletişim sürecini yönlendirmekle beraber iletişimin amacına ulaşması için kullanılan stratejileri de etkilemektedir. İletişim, özünde tarafların birbirini üzerinde zihinsel ve dilsel olarak etki altına almak üzere tasarlanmıştır. Bu tasarı içerisinde sadece kullanılan kelimeler ve kelimelerin işlevleri değil bunların hangi amaç ve yöntemle kullanıldıkları da önemlidir. Bu bölümde ele alacağımız stratejiler iletişim sürecinin devamlılığı, dinamikliği ve amacına ulaşması üzerinde etkili olmaktadır. İşaretleyiciler ile birliktelikleri etkili iletişimin temelini oluşturmaktadır.

Stratejiler, Fisher ve Adams tarafından (1994: 192-210) kişinin kendine yönelik olan stratejiler, karşıdaki kişiye yönelik stratejiler, ilişkiye yönelik stratejiler, duruma yönelik stratejiler, amaca yönelik stratejiler ve konuya yönelik stratejiler olmak üzere altı kümede incelenmiştir. (Toksöz, 2000).

3.1. KİŞİNİN KENDİNE YÖNELİK STRATEJİLER

Kişinin kendine yönelik stratejilerin amacı, iletişim esnasında kişinin belli bir davranışı neden ortaya koyduğu konusunda karşıdaki kişiyi bilgilendirmesidir. Kişi bu bilgilendirme sırasında kendine yönelik iki türlü strateji geliştirmektedir. Bunlar; açıklamaların anlaşılmasını sağlama ve ön bilgi vermektir.

- Açıklamaların Anlaşılmasını Sağlamak: Bu strateji sayesinde kişi niyetini ve amacını karşıdaki kişiye gerekçeli bir şekilde açıklamaktadır.
- Ön Bilgi Verme: Karşıdaki kişinin konuşma esnasında yapılan açıklamayı yanlış anlamaması için kullanılan stratejidir. Konuşmacı tarafından yapılan açıklamanın açık bir şekilde anlaması için kullanılır.

3.2. KARŞIDAKİ KİŞİYE YÖNELİK STRATEJİLER

İletişim esnasında katılımcılardan birinin, karşıdaki kişiye strateji kullanmasıdır. Bu stratejiler sayesinde iletişimde uzlaşmayı sağlamaktadır. Karşıdaki kişiye yönelik stratejiler, iki biçimde ortaya çıkmaktadır: karşıdaki kişinin boyun eğmesini sağlayan stratejiler ve karşıdaki kişinin benlik imgesini onaylamak ya da onaylamamak için kullanılan stratejiler.

Karşıdaki Kişinin Boyun Eğmesini Sağlayan Stratejiler: Boyun eğdirme stratejileri iletişim anında katılımcılardan birinin diğeri üzerindeki yönetme ve ikna çabalarını içerir. Yönlendirmek amaçtır.

Karşıdaki Kişinin Benlik İmgesini Onaylamak ya da Onaylamamak İçin Kullanılan Stratejiler: Kişilerarası iletişim, bireylerin benliklerini birbirlerine sunma ve birbirleri üzerinde yaratacakları izlenimin hangi davranışlarla gerçekleştirilebileceğini belirleme üzerine kuruludur. Watzlavick, Beavin ve Jackson (1967), kişilerin benlik sunumlarına karşı iki tür tepkinin oluşabileceğini belirlemiştir: onaylama, ve onaylamama.

Onaylama stratejileri ile karşıdaki kişiye benliğinin değerli olduğu anlatılır. O kişiye önem verildiği ve deneyimlerinin dikkate alındığı hissettirilir. Onaylama stratejileri iletişim esnasında dört biçimde çıkar. (Toksöz (2000: 30-31)'den alınmıştır.

a. Saygı Gösterme

- Karşıdaki kişinin yorumlarına ciddi biçimde karşılık verme.
- Karşıdaki kişi konuşurken söylediğini dikkatle dinleme.

b. İlgı Gösterme

- Karşıdaki kişi ile göz temasını sürdürme.
- Karşıdaki kişiye yakın durma.
- Karşıdaki kişi ile konuşurken kişisel dil kullanma, duygularını dile getirme.

c. İletişim kurmayı kabul etme

- Karşıdaki kişi ile konuşmaya açık olma.
- Karşıdaki kişinin söyledikleri ile ilgili yorum yapma.

d. Karşıdaki Kişiyi Kabul etme

- Karşıdaki kişiyi övme ve onunla uzlaşma.
- Karşıdaki kişiye iletileri açık ve tam olarak gönderme.
- Karşıdaki kişi ile aynı düşüncede olduğunu sözel ve söz dışı anlatım biçimleri ile dile getirme.

Onaylamama stratejileri katılımcılardan birinin diğesine aktardığı söz ile onun varlığını ve deneyimini göz ardı etmesi ile ortaya çıkmaktadır.

e. Kayıtsız davranma

- Karşıdaki kişinin söylediğine karşılık verememe ya da verilen karşılığı reddetme. Ü. Karşıdaki kişi konuşurken dikkatini başka noktalara yöneltme.

f. İlgiyi yadsıma

- Karşıdaki kişiyle göz temasından kaçınma.
- Karşıdaki muhatabına yakın durmaktan kaçınma.
- Karşıdaki kişiyle konuşurken kişisel dil kullanmama, duygularını dile getirmeme.

g. İletişimi reddetme

- Karşıdaki kişiyle iletişim kurmaya açık olmama, onun sözünü kesme.
- Karşıdaki kişinin söyledikleri ile ilgisiz yorumlar yapma.

h. Karşıdaki kişiyi hiçe sayma

- Karşıdaki kişiyi aşağılama ya da uygun olmayan seslenme biçimi ile çağırma.
- Karşıdaki kişiye iletileri açık ve tam olarak göndermeme.
- Karşıdaki kişiye yönelik olarak ortaya konan sözel ve söz dışı davranışlarda uyum olmaması.

3.3. İLİŞKİYE YÖNELİK STRATEJİLER

İlişkiye yönelik stratejiler, kişinin etkileşimde bulunduğu kişiye karşı geliştirdiği, var olan ilişkiyi devam ettirmesini ya da ilişkide değişiklik yapmasını sağlayan stratejilerdir. İlişkinin devamını ve yönünü doğrudan etkilemektedirler. Kendi içerisinde bağlantı işaretleri ve kontrol amaçlı stratejiler olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Bağlantı İşaretleri: Etkileşim esnasında akışı etkileyen sözel ve sözel olmayan davranışlardır. Bu davranışlar, etkileşimde olan kişilerin ilişkilerinin yapısı ile ilgili ipucu vermektedir (Goffman, 1971).

Kontrol Amaçlı Stratejiler: Bu stratejilerde etkileşimin kimin yönettiğini göstermektedir. Kontrolü kişilere, bağlama olarak farklı şekillerde yönlendirmek için kullanılmaktadır.

3.4. DURUMA YÖNELİK STRATEJİLER

Etkileşim sırasında kimi zaman katılımcılardan biri, öteki katılımcının kendi üstünde denetim kurmaya çalıştığını düşünebilir. Bu gibi istenmeyen bir durum ile karşı

karşıya kaldıklarında kişiler, kendilerini bu durumdan kurtarmak için başa çıkma stratejileri oluştururlar. Bu stratejiler, duruma yönelik stratejiler adını almaktadır ve o anki istenmeyen durumla ilgili kişinin neler yapabileceği ile ilgilidir.

3.5. AMACA YÖNELİK STRATEJİLER

Bu stratejiler, etkileşim sırasında istenmeyen bir gelişme gerçekleştiğinde istenen amaca ulaşmak için etkileşim sürecinde değişiklikler yapmak için kullanılan stratejileridir.

3.6. KONUYA YÖNELİK STRATEJİLER

Konuya yönelik stratejileri kullanan kişi, üzerinde tartışılmakta olan konu ile ilgili ortaya çıkan görüş ayrılıklarını değerlendirir ve konu ile ilgili yorumlarını söylemine katarak tartışmaya katkıda bulunur (Fisher ve Adams, 1994:207).

Açıklanan stratejiler ve üstlendikleri anlamlar iletişimde anlamsal olarak zihinsel ipucu vermekte ve iletişimi dinamik kılmaktadır. Söylem işaretleyicileri ve işlevleri tanımlanıp somutlaştırıldıktan sonra stratejiler de örnekleme oluşturan kitap serisi üzerinden açıklanmıştır.

4. İLETİŞİM STRATEJİLERİ BAĞLAMINDA SCHIFFRİN'İN İŞARETLEYİCİLERİNİN AÇIKLANMASI

Bu bölümde, daha önceki bölümlerde açıklanan iletişim stratejileri çalışmanın ana konusunu oluşturan söylem işaretleyicileri ve işlevleri bağlamında ilişkilendirilerek ifade edilecektir. Bu iletişim stratejileri, söylem işaretleyicileri ve işlevleri ile anlamlı hâle gelmektedir. Kişiler konuşmaları esnasında dinleyicilere belirli iletişim stratejileri ile yaklaşmaktadır. Çünkü her konuşmanın belirli bir amacı vardır. Stratejiler konuşmanın amacına hizmet etmesini sağlar. Bu amaç kişileri yönlendirirken sözcükler ve cümleler ile görünür kılınmaktadır. Tam bu noktada görünür kılınma kısmında söylem işaretleyicileri ve işlevleri kendini göstermektedir. Karşıdaki kişiye ön bilgi verme, ikna etme, onaylama, açıklama yapma vb. amaçlı yapılan konuşmalar işaretleyiciler ve işlevleri olmadan bağlamdan kopuk bir şekilde karşıdaki kişiye ulaşamayacaktır. Bu çalışma kapsamında incelenen ve açıklanan söylem işaretleyicileri peki, tamam, ya da, böyle, şimdi, demek istediğim, çünkü, ve, ama, bilirsin on işlev ile birbirini tamamlar durumdadır. Bu işlevler; konudan konuya geçişi belirtme, duraksama doldurma, örneklendirme, neden belirtme, söylemi bölümlere ayırma, karşısındakine konuşması için söz verme, iletilmiş bilgiyi değerlendirme, bağıntı kurma, bir ayrıntının

önemli olduğunu belirtme, karşıtlık belirtmedir. Schfrin'in kitabından uyarlanan bu işlevler konuşucunun seçtiği stratejilere yansımaktadır.

4.1. KARŞITLIK BELİRTME İŞLEVİ VE GÖRÜŞ AYRILIĞINI ORTAYA KOYMA STRATEJİSİ

Bu başlık altında kullanılan karşıtlık belirtirken görüş ayrılığı sunan işaretleyiciler *peki* ve *ama* olarak karşımıza çıkmaktadır(Schiffrin,1987). Konuşucular iletişim sırasında aynı fikirde olmadıkları durumlarda görüşlerinin ayrı noktalarda olduğunu *peki* ve *ama* işaretleyicisi ile bağlamlaştırmaktadırlar. Konuşucular bu sayede hangi amaçla konuşmaya başladıklarını ve ileti içerisinde sezdirmek istediklerini net bir şekilde sunabilmektedirler.

4.1.1. Konudan Konuya Geçiş Belirtme İşlevi ve Karşıdaki Kişinin Boyun Eğmesini Sağlama Stratejisi

Bu başlıkta açıklanan işlev ve strateji için kullanılan işaretleyiciler *peki*, *şimdi*, *böyle*, *tamam*, ve işaretleyicileridir. “Bu işaretleyicilerin kullanıldığı bağlamlarda konuşucuların ikna edilmesi amaçlanmaktadır.” (Toksöz, N .2000). Konuşucu karşısındaki kişiyi kendi sunduğu görüşü doğrultusunda ikna edip mevcut durum hakkındaki konuşmayı sonlandırıp başka bir konuya geçiş sağlamayı amaçlamaktadır.

4.1.2. Duraksama Doldurma İşlevi ve Konuşma Sırasını Elinde Tutma Stratejisi

Duraksama doldurma işlevi konuşucunun düşünmek, zihnindekileri toplamak için verdiği zihinsel arada konuşmanın akışının bölünmemesi için görev alır. Bu ara verme durumunu sadece konuşmayı yapan bireyin kendisi bildiği için karşısındaki dinleyiciye bunu yansıtmak istememektedir. Çünkü konuşmanın içinde verilen bir ara hem konuşmanın etkililiğine zarar verecek hem de konuşma yönetiminin elinden çıkacağını sezdirecektir. Konuşmacı böyle bir iletişim kusuruna yer vermemek için “peki, demek istediğim, bilirsin, ve, böyle işaretleyicilerini kullanarak duraksamayı doldurur ve konuşma sırasını elinde tutar (Schiffrin, 1987) .”

4.1.3. Örneklendirme İşlevi ve Açıklamaların Anlaşılmasını Sağlama Stratejisi

Kişiler, konuşma esnasında yaptıkları açıklamaların daha iyi anlaşılması, somutlaşması ve açık bir şekilde iletişim sağlanması için örnekleme yoluna başvurmaktadırlar. Örneklendirme yapma konuşmanın etkililiğini olumlu yönde etkileyecektir çünkü açıklanan durumun görünebilir olmasını sağlayacaktır. Böylelikle

dinleyici, iletiyi daha net şekilde anlayacak konuşmacı amacına bağlamdan uzaklaşmadan ulaşmış olacaktır. “Örneklendirme işlevinde demek istediğim *bilirsin* ve *tamam* işaretleyicileri kullanılmaktadır (Schiffrin, 1987).”

4.1.4. Bağıntı Kurma İşlevi ve Ön Bilgi Verme Stratejisi

Ön bilgi verirken ve bu ön bilgilerin dinleyicinin sahip olduğu düşünülen bilgileriyle bağıntı kurması sağlanırken *bilirsin* işaretleyicisi kullanılmaktadır. Konuşucu bu işaretleyiciyi kullanırken dinleyicinin anlattığı şey hakkında bilgi sahibi olduğunu düşünmektedir ve iletişimi bu varsayım üzerine ilerletmektedir. Hatta bu işaretleyici dinleyicide ön bilgileri harekete geçirerek konuşmaya hazırlık olarak kullanılmaktadır. Zihin temelinde en sağlıklı algılamayı bilinenden bilinmeyene şeklinde yapmaktadır. “Bilirsin işaretleyicisi bu noktada ön bilgiler ile bağlantı kurma işlevini üstlenmektedir(Schiffrin, 1987) .”

4.1.5. Anlatının Önemli Olduğunu Belirtme İşlevi ve Açıklamaların Anlaşılmasını Sağlama Stratejisi

Konuşucu karşıya iletmek istediği mesajın öneminin altını çizmek için cümlesinde bilirsin, bilirsin işaretleyicisinden yararlanır. Böylelikle dinleyici bu durumu ya da mesajı daha önceden bilmem gerekiyormuş demek ki önemli bir bilgi düşüncesini doğrudan olarak edinecektir. Konuşucu, bu işlev ile açıklamalarının daha iyi anlaşılmasını en verimli şekilde sağlayacaktır.

4.1.6. İletilmiş Bilgiyi Değerlendirme İşlevi ve Onaylama Stratejisi

İletişim, farklı bağlamlarda farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Bazı durumlarda konuşucunun aktif olduğu dinleyicinin sadece alıcı konumunda olabileceği gibi bazı durumlarda konuşucu ve dinleyici karşılıklı olarak sürece katılmaktadır. Bu iki durumda da ortak olan nokta ise tamamlayıcı dönüt almaktır. Konuşma devam ederken ve sonrasında taraflar birbirine iletilen mesajın, bilginin anlaşılmasına yönelik değerlendirme yaptığını ve iletinin anlaşıldığını göstermesi gerekmektedir. Eğer bu dönüt alınamazsa konuşma amacına ulaşamayacaktır. Bu onaylama içeren dönütü, tamam işaretleyicisi kullanılarak yapılmaktadır. Tamam işaretleyicisi iletilen bilgiyi değerlendirme stratejisi ve onaylama işlevi ile kullanılmıştır (Schiffrin,1987) .

4.1.7. Söylemi Bölümlere Ayırma İşlevi ve Onaylamama Stratejisi

Konuşucu uzun ve kesintisiz bir söylemde bulunacağı zaman tamam, ve işaretleyicilerini kullanmaktadır. Konuşmanın süresi uzadıkça dinleyicinin konuşmaya olan ilgisi ve dikkati azalacaktır. Konuşmanın daha anlamlı küçük parçalara bölünerek sunulması hem dinleyicinin hem konuşucunun işini kolaylaştıracaktır. Böyle anlarda söylemi belirli bölümlere ayırıp karşıdaki dinleyicinin algısını kontrol etmek süreci daha verimli yönetmeyi sağlayacaktır. Ama burada söylemi bölümlere ayırma işlevinin onaylamama stratejisi ile birlikte alınmasının sebebi konuşucunun aslında söylemi ayırdığı bölümlerde dinleyiciden dönüt alma gibi bir amacının olmamasıdır. Konuşmacı, bu strateji ile söylemini tamamlayıp üstüne düşün görevi yerine getirmek ve ortamdan çekilmek istemektedir. Dinleyicinin, sürece dâhil olup iletiye dönük bir onayının olması ile ilgilenmemektedir. Burada tamam, ve işaretleyicisi onaylamama stratejisi doğrultusunda konumlandırılmaktadır. (Toksöz, N.2000).

4.1.8. Neden Belirtme, Seçenek Sunma İşlevi ve Etkileşim Sürecinde Değişiklik

Yapma Stratejisi

Etkileşim sürecinde değişiklik yaparken kullanılan işaretleyiciler iki farklı işlevde karşımıza çıkmaktadır. Aynı strateji doğrultusunda kullanıldıkları için tek bir başlık altında açıklanmıştır.

Bu stratejideki etkileşim ile anlatılmak istenen iletişim sürecinin kendisidir. Karşılıklı iletişim hâlindeyken konuşmacı da dinleyici de söylemleri içerisinde neden belirtmek istediği zaman böyle ve çünkü işaretleyicilerini kullanarak neden belirterek açıklama yapar ve bu işlevi etkileşim sürecinde değişiklik yapma stratejisi doğrultusunda kullanmış olur.

Diğer bir etkileşimi yönetme stratejisi olarak seçenek sunma işlevi kullanılmaktadır. Konuşucu iletişimin yönünü değiştirmek için *ya da* işaretleyicisi ile seçenekleri ortaya koyar dinleyicinin verdiği cevap doğrultusunda iletişimin sürecinde değişiklik yaşanır. Seçilen seçeneğe göre konuşmaya farklı bir şemadan devam edilecektir. Bu sayede etkileşim sürecinde değişiklik yapma stratejisi seçenek sunma işlevi ile çalışmış olacaktır.

5. İLETİŞİM STRATEJİLERİ VE STRATEJİLERE KARŞILIK GELEN İŞARETLEYİCİLER

Tablo 1. Stratejiler Karşılık Gelen İşlevler ve İşaretleyiciler

Stratejiler	İşlevler	İşaretleyiciler
Görüş Ayrılığını Ortaya Koyma	Karşıtlık belirtme	Peki, ama
Karşıdaki Kişinin Boyun Eğmesini Sağlama	Konudan konuya geçişi belirtme	Peki, şimdi, tamam, ve, böyle
Konuşma Sırasını Elinde Tutma	Duraksama doldurma	Peki, demek istediğim, bilirsin, böyle, ve
Açıklamaların Anlaşılmasını Sağlama	Örneklendirme	Demek istediğim, bilirisin, tamam
Ön Bilgi Verme	Bağıntı kurma	Bilirsin
Açıklamaların Anlaşılmasını Sağlama	Anlatının önemli olduğunu belirtme	Bilirsin
Onaylama	İletilmiş bilgiyi değerlendirme	Tamam
Onaylamama	Söylemi bölümlere ayırma	Tamam, ve
Etkileşim Sürecinde Değişiklik Yapma	Neden belirtme	Böyle, çünkü
Etkileşim Sürecinde Değişiklik Yapma	Seçenek sunma	Ya da

6. SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ

Dilbilimin temelde ele alıp incelediği dil, bireylerin kullandığı sözlü ve yazılı dildir. “Sözlü ve yazılı dil iki ayrı söylem türüdür. Sözlü söylem dinleme, yazılı söylem ise okuma ile yorumlanır.” (Demirtaş, 2004) Bu yorumlamalar esnasında hem yazılı hem de sözlü dili çerçeveleyen, düzenleyen dilsel birimler vardır. Bu sözlü dilin kullanımı esnasında konuşmanın devamlılığını ve sınırlarını belirleyen çerçeveleme birimlerine söylem işaretleyicisi denir. Söylem işaretleyicileri ile kişiler sözlü ve yazılı dili kullanırken duygu ve düşüncelerini birbirine bağlar, tümcelerin bağlamla ilişkisini kurarlar. Söylem işaretleyicileri yazılı ve sözlü dilin kullanırken benzer görevlerde bulunurlar. Bu benzerlik ortak çerçeveler sunmakla beraber konuşma dilindeki bağlamların daha çeşitli olmasından dolayı konuşmayı daha fazla etkilemektedir. Temelde “dile getirilmek üzere olan söz ile oluşacak bağlamın arasındaki bağlantıya katılımcılardan herhangi birinin dikkatini çekmektir” (Redeker, 1990). Katılımcılar, söylem işaretlerini iletişim sırasında bağlam değiştikçe kullanırlar ve iletişimin yönlendirilmesini sağlamış olurlar. Konuşan kişi farkında olmasa bile işaretleyiciler

başta iletişim stratejilerinin belirlenmesi olmak üzere birçok yerde anahtar konumdadırlar. İletişimin sürdürülmesinde konuşmanın zihinde tasarlanan gitmesi istenilen yönün belirlenmesinde ve konuşma esnasında etkileşimi sürdürmek için gerekli olan iletişim stratejilerinin seçilip kullanılmasını sağlarlar. Özetle söylem işaretleyicileri konuşmanın birbirine bağlanıp anlamlı hâle gelmesini sağlar.

6.1. SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ VE İŞLEVLERİ

Söylem işaretleyicileri ve işlevleri hakkında günümüze kadar yapılan en detaylı çalışma Schiffrin, *Discourse Markers* (1987) kitabında yer almaktadır. Schiffrin dilin iletişim boyutunu temel çıkış noktası olarak almıştır. “Dil her zaman iletişimseldir” sözü ile bu ilişkiyi başlıklandırmıştır. Çünkü dil her zaman bir alıcıya yöneliktir, bu alıcı gerçek kişi olabileceği gibi konuşucunun amaçladığı bir alıcı da olabilir. Kişinin kendi ile konuşması, karşısındaki nesneye bir anlam bir amaç yükleyerek konuşması da iletişim hâlinde olmaktır. Bu iletişim hâlinde olma durumunu kolaylaştırmak amacı doğrultusunda ilerletip sonlandırmak için kullandığımız dilsel birimler işaretleyicilerdir. İşaretleyiciler, iletişim esnasında alıcı ile kaynak arasından oluşan söylemlerin yapılarının oluşmasına yardım eder ve anlamların aktarılmasını sağlarlar.

Schiffrin, söylem işaretleyicilerinin bir dile mahsus dil bilgisi konu alanında değil evrensel olarak dilbilim ve anlam bilim çerçevesinde incelenmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Çalışmamızın problem durumu da bu görüşün haklılığından ortaya çıkmıştır. Dil olgusu sadece bir millete ait kavram olmanın yanında milletler üstü zihinsel bir olgudur. Bu yüzden dilbilgisi bağlamında yapılan incelemeler tek taraflı kalmaktadır. Çünkü Schiffrin’e göre kullanılan dilin kurallarından bağımsız olarak söylemlerin insan ilişkilerinde hizmet ettiği işlevler üzerine yoğunlaşılmalıdır. Söylemler ve işlevleri iletişimin üzerinde doğrudan etkilidir. Bağlamı ve iletişim stratejilerinin kullanımı etkilemektedir. Schiffrin bu etkileri kitabında dört başlıkta ifade etmiştir.

- Dil her zaman bir bağlamda ortaya çıkar.
- Dil bağlama duyarlıdır.
- Dil her zaman iletişimseldir.
- Dil iletişim için tasarlanmıştır.(Schiffrin,1987).

Schiffrin, *Discourse Markers* adlı kitabında söylem işaretleyicilerini ve işlevlerini belirlemek üzere konuşma kayıtlarından yararlanmıştır. Günlük hayattan

diyalogları kayıt altına almıştır. Kayıtlarda öncelikle söylem işaretleyicisi olarak kullanılan dilsel birimleri tespit etmiştir. Devamında bu dilsel birimlerin iletişim esnasında etkileşimi, işlevsel olarak nasıl etkilediklerini açıklamıştır. Schiffrin konuşmalardan tespit ettiği işaretleyicilerin işlevlerini; karşıtlık belirtme, duraksama doldurma, konudan konuya geçişi belirtme, örneklendirme, bağıntı kurma, iletilmiş bilgiyi değerlendirme, dinleyici konuşması için söz verme, neden belirtme, seçenek sunma, anlatının önemli olduğunu belirtme olmak üzere on başlıkta sınıflandırılarak incelenmiştir. İletişim esnasında yüklendikleri görevleri açıklamıştır.

Şimdiye kadar dil ve dilin kullanımı ile yapılan çalışmalarda söylem işaretleyicileri yetişkinlerin dil kullanımına yönelik alanda sınırlı kalmıştır. Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışmaya kavramsal kaynak olarak eşlik eden Schiffrin'in yanında Türkçenin söylem işaretleyicileri ilişkileri bağlamında yapılan çalışmalar hep yetişkinlerin kullandığı dil üzerinden incelemeler yapmıştır. Türkçe bağlamında daha yakından bakmak gerekirse yapılan çalışmalar yabancı dil öğretiminde işaretleyicilerin kullanılması ya da Türkçe ve İngilizce öğretimi yapan öğretmenlerin sınıf içi etkileşimde kullandığı işaretleyicilerin incelenmesi şeklinde olmuştur. Türkçe söylem işaretleyicileri bağlamında yapılan en kapsamlı çalışma 1995 - 1998 yıllarında doktora tezi olarak gerçekleştirilmiştir. “Özbek (1995) Türkçe ve İngilizce doğal konuşma kayıtlarından elde ettiği veri tabanında 63 farklı söylem belirleyicisi kullanımı saptamış ve bu yapıların etkileşimdeki işlevlerine yer vermiştir.” (Sarı, 2020). Alan yazın boyutunda anlaşılabacağı gibi çocukların dil dünyasında söylem işaretleyicilerinin incelenmesi görülmesi nadir olmakla birlikte kavramların teorik açıklamaları doğrultusunda ele alınmıştır. Schiffrin 1987 yılında kaleme aldığı Discourse Markers adlı kitabında konuşmalardan yola çıkarak dokuz söylem işaretleyicisi belirlemiştir. Bunlar; “ peki, ve, ama, ya da, böyle, çünkü, bilirsin, demek istediğim, şimdi” işaretleyicileridir. Schiffrin'in yaptığı çalışmanın üzerine Lee, K. (2001) Discourse Markers adlı diğer çalışmada bu işaretleyicilere “tamam ve şimdi” işaretleyicilerini eklemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI

1. ÇOCUK EDEBİYATINDA ROMAN

Çocuk edebiyatı kavramını ele alıp incelemeye başlamadan önce edebiyat kavramına bakmak iki kavram arasındaki geçişi incelemek daha faydalı sonuçlar verecektir. Edebiyat sözlük tanımı “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın”(TDK, 2015) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tanım edebiyat kavramı için yapılmış kapsayıcı tanımlar arasında yer almaktadır. Bu tanıma ilaveten “Edebiyat, aktarılan ifadedir. Esas olan aktarılıştır. Dil vasıtası ile insandan insana ve nesilden nesile aktarılan her beşeri ifade edebiyattır” (Meriç, 2004: 17) tanımı da bir diğer kapsayıcı tanımdır. Tanımlardan hareketle ortak yorum olarak şunu yapabiliriz: Edebiyat kavramının tanımı ne kadar açıklayıcı ve kapsayıcı yapılmaya çalışılsa da eksik bir noktası mutlak kalacaktır. Temelinde dil ile aktarım olduğu için hayatın içinde bulunan her türlü alan edebiyatla ifade edilebilmektedir. Sanat, tarih, felsefe, coğrafya, dil öğretimi bunların başında gelmektedir. Farklı disiplinler kendi alanlarına özgü eserler ortaya koysa bile edebiyattan yararlanmamaları söz konusu değildir. Bu sebeple edebiyatı kendine has büründüğü şekillerde kendine has ortamlarda incelemek daha anlamlı olacaktır.

Edebiyatın sınırlarının kesin olarak çizilememesi, kendini her alanda özgün şekilde ortaya koymasından da anlaşılacağı gibi edebiyatın zamanla kapsamı değişebilmektedir. Edebiyat-toplum, edebiyat-doğa, edebiyat-birey, edebiyat çocuk vb. tüm başlıklar edebiyatın zamanla kapsamın başlıca değiştiği alanlardır. “Bu değişim, biçimde olduğu gibi içerikte de olabilir. Edebiyatın amacındaki değişiklik işlev değişikliğinin de nedenidir”(Şirin, M. 2013: 13) Edebi türlerin ortaya çıkması, şekilsel özelliklerinin belirlenmesi biçimsel özelliklerinin değişimi ile meydana gelmiştir. İçerik olarak gösterdiği değişiklik, edebiyatın kaynağına aldığı onu konu olarak etkileyen kavramların çeşitlilik göstermesinden kaynaklanır. Çocuk edebiyatı kavramı buradan hareketle, edebiyatın konu alanı olarak çocuğu alması ile başlar. Tabii olarak bu geçiş bir anda olmamıştır. Matbaanın icadı ve yaygınlaşması, sanayi devriminin topluma etkisi ile okullaşmanın artması geçiş sürecinin hazırlayıcısı olmuştur. Bir noktada değişen dünya şartları toplumları modernleşmeye mecbur kılmaya başlamıştır. Modernleşme ile birlikte insan ve doğası ile ilgili yapılan araştırmalar derinlik

kazanmıştır. Araştırmalar sonucu daha önceleri yapılmayan bir ayırım yapılmış çocuk kavramı bütünüyle, insandan ayrı bir kefeye koyulmuştur. “Çocukların minyatür yetişkinler olarak kabul edildiği dönemin kapanmasında okul ve eğitim belirleyici olmuştur” (Şirin, M .2013 :16). Çocuğu her anlamda algılama biçimlerinin değişmesi doğal olarak ona özgü bir edebiyat kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çocuk edebiyatı, temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında, edebiyat, sanat ve estetik yönünden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır (Şirin, M. 2007 :16)

Kavram alanı yönünden oluşan değişimler çocuk edebiyatının, edebiyat kavramından ayrı olarak ele alınması durumu edebî türlere de yansımıştır. Uzun yıllar sadece yetişkinler için geliştirilen, kaleme alınan edebî türler artık çocuk gerçekliği doğrultusunda yapılanmaya başlamıştır. Roman, bu noktada yazarların çocuklara seslendiği türlerin başında yer almaktadır. Romanın oluşumu, içeriği, kurgusu hayatın gerçekliğini ya da kurmaca dünyaların aktarımına en uygun yapıyı sunması bu durumun nedenleri arasında gösterilebilir. Çocukların gerçek yaşam ile kurmaca olanı ayırt edip, keşfetmesine olanak sağlaması açısından roman, çocuk edebiyatında zengin içeriklere sahip olmuştur. Bununla birlikte süregelen yetişkin alışkanlıkları dolayısıyla çocuk edebiyatında romanın sınırları çizilmekte zorlanılmıştır. Romanın yetişkinler için oluşturulduğunun düşünülmesi ve yetişkinler için ürün verilmesi uzun yıllar süren bir alışkanlık olmuştur. Çocuk ve çocuk dünyasının keşfedildikçe romanın çocuk edebiyatı bağlamında etkin kullanılabileceği görülmüştür. İlk örnekleri dünya edebiyatı başlığı altında verilmiştir. Bununla birlikte klâsik dönem Türk edebiyatında çocuğu konu edinen eserler ortaya konmaya başlanmıştır. Türk edebiyatında 17 ve 18. yüzyıllarda çocuğu konu alan iki öğretici mesnevi yazılmıştır. Bunlardan ilki, Nabi'nin oğlu Ebulhayr Mehmet için kaleme aldığı Hayriname / Hayriye; diğeri de Sümbülzâde Vehbi'nin oğlu Lütfullah'a hitaben yazdığı Lutfiye'dir. Her iki eser de iyi, doğru, ahlaklı ve erdemli olma konularında babadan oğula öğütler içerir. Doğrudan doğruya eğitici ve öğretici oldukları için modern anlamda çocuk edebiyatının alanına girmeyen eserlerdir.(Şimşek, 2014 :21) Böyle değerlendirilmesinin ana sebebi çocuklar için kaleme alınan eserlerde aranan niteliklerin başında çocuğa dikte edici ve doğrudan öğüt

veren söylemlerden kaçınılması gerekliliği yer almaktadır. İlk olarak değerlendirilmeye çalışan iki eserde içerikleri ve üslubu gereği didaktik özellikler taşımaktadır. O dönemim şartları içerisinde ilk olarak nitelendirilmeleri zamanla ilerleyen ve dönüşen çocuk edebiyatı kavramıyla yeniden yorumlanmış ve çocuk edebiyatının ilkeleriyle örtüşmeyen yönleri ortaya konmuştur.

Türk edebiyatına, roman türünün girmesi ve bu türde eser verilmesi Tanzimat Dönemi ile başlangıç göstermiştir. Tanzimat Dönemi ile toplumun birçok alanında başlayan değişimler doğrudan olarak edebiyat alanında da kendisini göstermiştir. Dünya edebiyatından çeviriler ile tanışılan roman ilerleyen zamanlarda yerli örnekleri ile ilklerini yaşamaya başlamıştır. İlklerin yaşandığı bu süreçte çocuklar için kaleme alınan eserler öncelik noktasında olmamıştır. Dünya edebiyatından çeviri yapılan fabl ve masallar çocuklar için örnek oluşturmıştır. Roman türüne dair kapsamlı bilgiler edinilmesi ile birlikte Türk edebiyatında çocuk romanları kendine yer bulmaya başlamıştır.

Roman türünün Tanzimat'tan günümüze kadar gelişim göstermesi ile çocuk romanı kavramı da gelişmiştir. Çocuk kavramının bilimsel olarak ele alınması ile birlikte çocuğun dünyası anlaşılmaya başlanmış ve onlara ulaşmak için roman başlıca türlerden biri olarak görülmüştür. Özellikle Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında ve günümüzde çocuk romanları olarak nitelikli eserler verilmektedir. Çocuk edebiyatı başlı başına ayrı bir disiplin olarak ele alınmaktadır.

2. ÇOCUK EDEBİYATINDA POLİSİYE ROMAN

Polisiye roman, roman türünün gelişmeye başladığı tarihten itibaren onunla birlikte gelişmeye başlayan roman türüdür. İçerdiği merak unsuru, kurgusunun gizemle örülmüş olması okuyucu kitlesi tarafından benimsenmiş ve geniş bir kitle oluşmasını sağlamıştır. İnsanoğlu kendini ve etrafı anlamlandırma çabasının besleyicisi olan meraktır. Bu duygunun romanda karşılığını çıkması, polisiye roman türünün güçlenmesini sağlamıştır. Günümüzde her ne kadar ilk çocukluk ve gençlik dönemini hedef alacak şekilde yazıldığı üzerine bir algı olsa da yetişkin dönem içinde çokça tercih edilen bir türdür. Hem Dünya edebiyatı hem de Türk edebiyatında önemli yazarlar polisiye roman örnekleri vermektedir.

Tanım olarak daha yakından ele almak gerekirse polisiye roman “ zekice planlanmış bir cinayet ve bu cinayetin nasıl işlendiğini çözmeye, katili-okuyucuyla

birlikte-bulmaya çalışan bir dedektif veya polis etrafında şekillenen roman türü” olarak tanımlanabilir. (Gezer, 2006:3). Bu roman türü içerisinde kurgulanan dünyaya okuyucuyu alması, okuyucu ile bulmaca çözermiş gibi gizemi çözmeye dahil etmesi yönüyle hareketli bir okuma eylemi gerçekleştirilmesini sağlar.

Polisiye türün ilk metni olarak Edgar Allan Poe’nin 1841 yılında kaleme aldığı *Morgue Sokağı Cinayeti* adlı kısa öykü kabul edilir. İçerik olarak çocuklar için kaleme alınmasa da türün ilk örneği olarak kabul edilmiştir. Edebi sürece bakıldığında çocuk edebiyatının kavramı ile geç tanışıldığından ilk olarak gösterilen birçok eser içerik, üslup bakımından çocuklar için uygun olmayacaktır. Türk edebiyatının gelişim sürecinde polisiye roman türü ile karşılaşmamız Tanzimat dönemine denk gelmektedir. Giriş kısmında açıklandığı üzere Türk edebiyatında romanın gelişmesi Tanzimat ile başlayıp çeviri eser bünyesinde gelişmiştir. Edebiyatımızdaki ilk çeviri polisiye roman Fransız romancı Ponson de Terrail’dan Ahmet Münif tarafından 1881 yılında çevrilen *Paris Faciaları* adlı eserdir (Üyepazarcı 2008: 526). İlk telif polisiye romansa 1884 yılında Ahmet Mithat Efendi tarafından kaleme alınan *Esrâr-ı Cinayât* adlı eserdir. (Üyepazarcı 2008: 138). Polisiye romanla tanışıldığı zamandan günümüze okuyucu tarafından benimsenen bir tür olduğu için güümüze kadar gelişerek ilerlemiştir. Sadece Türk edebiyatında yazılan polisiye romanlarına gösterilen yoğun ilgi değil, dünya edebiyatında yazılan eserlerin çevirilerinin ülkemizde çok okunanlar arasında yer alması bu benimsemenin güçlü bir göstergesidir. Çocuk edebiyatında polisiye roman türünün gelişmesi, çocuk edebiyatı alanında eser vermeye başlanmasıyla paralel ilerlemiştir. “Bazı çeviri çalışmalarından sonra Türk çocuk ve ilk gençlik edebiyatında ilk polisiye eser olarak Peyami Safa’nın Server Bedii takma adıyla kaleme aldığı *Cingöz Recai Serisi* kabul edilir”(Asutay 2013: 372).

Çocuk edebiyatında polisiye romanın tanımını “*Genç ve çocuk karakterlerin veya çoğunlukla kahramanın öne çıkmasını sağlayan, oyun gibi ve bir macerada gizemli olayları çözmeye çalışan ve şiddet, vahşet vs. olmaksızın çocuklara ve gençlere uygun gizemli bir olayı çözerken onları eğlendiren polisiye veya dedektif anlatılardır*” diyerek açıklamak mümkündür.(Asutay 2013: 370). Çocuk edebiyatının ilkesi gereği çocuklara dikte etmeden okuma alışkanlığı kazandırmak için polisiye romanlar en verimli kaynaklardır. Bu eserler içerisindeki merak duygusunun takip edilmesi açısından devamlılık sağlamayı başarabilmektedir.

Çocuk edebiyatında polisiye roman türünün gelişmesinde etkili olan başlıca faktörlerden biri de ‘çocuk edebiyatının hem nitelik olarak hem de nicelik olarak’ yol alınmasıdır. Polisiye romanın içerdiği unsurların ‘gizem, macera, suç, merak vb.’ ucinun açık olması ve genel kabul olarak çocukların kötü etkileneceği düşüncesi ile çocuk edebiyatında işlenmemesi uzun yıllar kabul görmüştür. Edebiyat ve çocuk kavramlarının sentezlenmesiyle bu tabular yıkılmıştır. Çocuk edebiyatı ayrı bir alan olarak ele alınmaya başlandığı için bu alanda çalışan yazarlar artmıştır. Polisiye edebiyatın dilini, konusunu çocukların dünyası dikkate alarak özgün eser veren yazarlar, zamanla polisiye romanın çocuk edebiyatında kabul görmesini sağlamıştır.

2.1. MAVİSEL YENER

Bu bölümde Mavisel Yener’in hayatına yer verilmiştir. Sanat anlayışı, eserleri ve bu tez çalışmasında hangi yönü ile neden incelendiğinden bahsedilmiştir.

2.1.1. Mavisel Yener’in Hayatı

Mavisel Yener 10 Aralık 1962 yılında Ankara’da doğmuştur. Çocukluğu Ankara’da geçen Yener’in babası, Ankara Gazeteciler Cemiyeti başkanlığını da yapmış olan gazeteci, senatör Beyhan Cenkçi’dir. Annesi İngilizce öğretmeni Ayşe Günseli Hanım’dır. İlköğretim ve ortaokul hayatı Ankara’da devam eden Yener, lise dönemi gelince ailesi ile İzmir’e taşınmıştır. Buradaki lise eğitiminin ardından Ege Üniversitesi Diş Hekimliği kazanmış ve mezun olmuştur. Diş hekimliği ile çocuk edebiyatı yazarlığını aynı anda sürdürmektedir.

Mavisel Yener 1980 yılından itibaren farklı türlerde eserler kaleme almaya başlamıştır. Yener’in kaleme aldığı bu eserler “*Varlık, Virgül, Edebiyat Eleştiri*” gibi dergilerde yayımlanmıştır. Yayımlanmış yüzü aşkın kitabı bulunmaktadır. İlk kitabı *Mavi Elma*’yı 1998 yılında yazmıştır. Bununla birlikte sahnelenen tiyatro oyunları da bulunmaktadır. Arkadaşları ile yazdığı “Mor Gece Mavi Gün” isimli oyunu Ankara Devlet Tiyatrosu’nda oynanmıştır. “TRT İzmir Radyosu’nda iki yıl süreyle “Mavi Mektuplar” isimli edebiyat köşesini hazırlamış, sunmuştur. 2007’de TRT İzmir Radyosu’nda “Mavi sözcükler” isimli köşeyi hazırlayıp sunmuştur.” (Songül, 2019)

İki yıl süre ile Gazete Ege’de çocuk sayfası hazırlamıştır. Günümüzde çocuk edebiyatı alanında eserler vermeye, çocuk edebiyatı alanında atölyeler yapmaya devam etmektedir. Çocuk edebiyatı alanında gerek kendisinin eserleri ve çalışmaları gerekse alandaki diğer çalışmalara editörlük başta olmak üzere pek çok destek sağlamaktadır.

Yazarın birçok eseri farklı dallarda ödülleri almıştır. Bu ödüller şunlardır: (Doğan, S. 2019)

Yeni Asır gazetesinin İçimizdeki Köşe Yazarları Ödülü (1998),

Evinden Kaçan Masal ile Tömer Anadili Masal Yarışması Ödülü (1999),

Su Yeşili öyküsü ile Tömer Anadili 2000'e Öyküler Yarışması Ödülü (2000),

"Üşengeç" adlı yapıtıyla Çocuk Mizah Öyküleri ödülü (2001),

Samim Kocagöz Öykü Birincilik Ödülü (2002),

Ömer Seyfettin Öykü Birincilik Ödülü (2002),

"Kayıp Seslerin İzinde" romanıyla Çocuk romanı birincilik ödülü (2002),

"Mavi Zamanlar" adlı yapıtıyla Çocuk Romanı birincilik ödülünü (2003),

Mavi Ay (Aytül Akal ile birlikte) ile Çocuk Edebiyatçıları Birliği Yılın

Çocuk Şiiri Kitabı Ödülü (2004),

Ocakçı Gözleri isimli öyküsüyle İşçi Öyküleri ödülü (2005) 'nü kazandı.

Evli ve iki çocuk annesi olan yazar İzmir'de yaşamaktadır.

2.1.2. Mavisel Yener'in Edebî Kişiliği

Mavisel Yener, edebî hayatına başladığı andan itibaren çocuk ve çocuk dünyası ile ilgili konulara eserlerinin temelinde olmuştur. Yener'e göre her çocuk bir sanatçıdır. Çocuklar sanat ile ilgilenen bir çevrede yetişmişler ise bunun büyük bir şans olduğunu düşünür. Eğer sanatla ilgilenilmeyen bir çevrede yetişmişlerse de çocukların doğuştan gelen sanatçı özelliklerinin yeterli olacağı görüşündedir. "Çocuk yaşlarımda çevremde sanat etkinlikleri pek çoktu. Minicikken bile ailemin beni konsere, sergiye, operaya, tiyatroya, sinemaya sıklıkla götürmesi, evdeki herkesin kitap kurdu olması sanatın, okumanın tadını öğretti bana. Gelişme çağımda, güzel konuşan insanlarla beraberdim. Aile toplanınca sanattan, edebiyattan konuşulurdu, gazetelerdeki makaleler masaya yatırılırdı. Sanatla ilgilenen insanın söyleyecek 'söz'leri olduğunu fark etmiştim. Çocuklar için yazan biri olarak, çocukların küçük yaşlarda sanatla, kitaplarla buluşturulmasını önemsiyorum." (Doğan, S. 2019) Yazarın kitaplarını kaleme alırken çıkış noktasının çocuklara kitap okumayı sevdirmek olması bu anlayışın bir sonucudur.

Çocuklar bir kitabı severse keyifle okuyacaklardır. Kitaplara sevgi ile yaklaşırlarsa giremedikleri, göremedikleri evrenleri hayal gücü ile keşfedeceklerdir. İçlerindeki sanatçı ortaya çıkma imkânı bulacaktır.

Yener, eserlerindeki hayal evrenini sevgi temeli üzerine kurmuştur. Çocuk severse kitaplara daha çok yaklaşacak ve merak edecektir. Kitap ile başka hangi evrenlere girebilir? neleri mümkün kılabilir? bir bilim adamı gibi merak edecektir. Bu merakı beslemek için daha fazla okumalar yapacaktır. Bu sayede hayata karşı geniş bir bakış açısı kazanacaktır. Hem olayları görme açıları hem de gördüklerini ifade etme aracı dil gelişecektir. İfadenin gücü olan dilin gelişmesi başlı başına kuvvetli bir kazanım olacaktır. Bütün bu kazanımlar çocuklara kalın çizgiler ile belirlenmiş, şartlandırır şekilde dikte edilmemelidir. “ Vermek istediğim iletileri, parmak sallayarak değil de satır arasında vermeyi yeğlerim. Çocuk kitaplarındaki eğitici yan mutlaka satır arasına gizlenmiş iletiler biçiminde verilmelidir” (<https://maviselyener.net> 2022).

2.1.3. Mavisel Yener’in Üslubu

Mavisel Yener edebî kişiliğinin uzantısı olarak üslubunu çocuğa yönelik oluşturmuştur. Eserlerinin dili oldukça yalın ve anlaşılırdır. Türkçenin arı güzelliğini, yansıtmak için abartılı söylemlerden uzak durmuştur. Çocuğun anlayabileceği bir dil ve anlatım benimsemiş, kelimeleri titizlikle seçerek ince bir işçilikle bir araya getirmiştir. Kısa cümleler ile anlatım yapmıştır. “Çocuğa görelilik ilkesiyle hareket eden yazar, cümlelerin yapısında da kısa cümleleri tercih etmiştir” (Anaz, 2018).

Abartı unsuru olarak genellikle çocuğa yönelik mizahı kullanmıştır. Eserin türü ve konusuna göre kimi zaman gözlemci bir bakış açısı kimiz zaman kahraman bakış açısı ile olayları aktarmıştır.

Günlük hayat içerisinde geçen konuşmalar, içerisinde yer alan deyimler, atasözleri üslubunun bir parçasıdır. Eserlerine genellikle konu olarak seçtiği macera, polisiye konularını samimi, yaşayan üslubu ile işlemiştir. “Mavisel Yener gözlem gücünü kullanarak karakterler oluşturmakta ve zaten var olan karakterlerle öykülerini kurgulamaktadır. Güçlü gözlemler sayesinde okuyucu, okuduklarını gözünde canlandırmakta, sözcüklerle resim yapmakta zorlanmamaktadır” (Rüzgar, E. 2005). Zorlanmamasının temel sebebi anlatım dilinin sade ve anlaşılır olmasından kaynaklanmaktadır. Oluşturduğu karakterler günlük hayatın içinden seçilmiş gerçek kişiler, olarak konuştuğu için okuyucuyu yormadan içine çekmektedir.

Bu çalışmanın örnekleminin Mavisel Yener tarafından kaleme alınmış Dolunay Dedektifleri serisinin olmasının başlıca nedeni; yazarın benimsediği dil ve anlatım biçimidir. Yenerler eserlerinde merak unsurunu işlemeyi sevmektedir. Merak duygusu söz konusu olunca birbirini takip eden olaylar silsilesi kurgunun ana unsuru olmaktadır. Kurgunun önemli bir parçası olan, şahıs kadrosu artan olaylar ile çeşitlenmektedir. Böylelikle olayların çözülmesi, şahısların kurgudaki görevlerini tamamlamaları için karşılıklı olarak devamlı bir diyalog içinde olmaları gerekmektedir. İletişim unsuru olarak diyalogların fazla olması işaretleyici zenginliğini beraberinde getirmektedir. Çünkü işaretleyiciler konuşma dilinde kendine belirgin olarak göstermektedir. Sezgisel dil kullanımı konuşma becerisinde daha çok hissedilmektedir. Bu sebeple konuşmalar arttıkça kullanılan söylem işaretleyicileri ve işlevlerinin kullanıldığı örneklem artacaktır. Eserlerinde konuşma zenginliği sağladığı için söylem işaretleyicilerinin tespiti ve işlevlerinin somutlaştırılması için Dolunay Dedektifleri serisi verimli kaynak durumuna gelmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAVİSEL YENER'İN DOLUNAY DEDEKTİFLERİ SERİSİNDEKİ SÖYLEM İŞARETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Söylem işaretleyicileri, yazma ve konuşma becerilerinin iletişim çerçevesini çizen ve bağlama göre anlam oluşturan dilsel birimlerdir. Bireyin konuşma ve yazma esnasında anlattıkları arasında anlam ilişkilerinin kurulması, ifade edilen içeriğin birbiriyle ilişkilendirerek bağlanması, dil edimi sürecinde karşılıklı konuşmaların bütünlüğünün sağlanması söylem işaretleyicileri ile mümkün olmaktadır. Bireyin, dil edinimi sürecinde belirli düzeylere erişmesinde yazılı eserlerin önemi göz önünde bulundurularak bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin severek okuduğu çocuk edebiyatı serisi Dolunay Dedektifleri içerisinde hangi söylem işaretleyicilerinin yer aldığı ve bu işaretleyicilerin hangi işlevlerde kullanıldığının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Bireyin dil gelişiminde belirli etkenler rol oynamaktadır. Birey, çevresinde konuşulan sözlü dil yanında yazılı eserlerde dilin kullanımlarını örnek alabilmekte; gerek yazılı gerekse sözlü üretimlerinde ifade gücünü geliştirebilmektedir. Dil edimi sürecinde aktarmak istediği içerik ile ilgili birden fazla tümce kurmakta ve bu tümceleri belirli bir bütünlük içerisinde sunmaktadır. Bu bütünlüğün sağlanması ve dinleyen/okuyanın içeriği iyi bir şekilde anlayabilmesi için tümcelerdeki bilgi ve görüşlerin birbirine bağlanması, bağlamla ilgisinin kurdurtulması gerekmektedir. Nitekim Türkçe Öğretim Programında dört temel beceri içerisinde “geçiş ve bağlantı unsurlarına” dikkat edilmesine yönelik kazanımlar bulunmaktadır.

Dil ediminde çocuğun dil ile ilgili bilgi ve tecrübesini arttırmada edebî eserler önemli bir rol üstlenmektedirler. Eserlerde, farklı yapılarda şekillendirilmiş tümceler yanında, birbiriyle ilişkili tümcelerin bir bütünlük içerisinde verilmesi okuyucunun daha sonraki anlatımlarında yönlendirici olmaktadır. Eserlerin dile ait farklı tümce yapılarını barındırması, okuyanların benzer dil üretimlerinde bulunurken rehberlik yapması sebebiyle bu eserlerin dil eğitimine nasıl ve ne oranda katkısının somut olarak ortaya konulması gerekmektedir. Araştırma dil becerilerinin edinilmesi ve kullanımı aşamasında kullanılan dilin en küçük bir ayrıntısı olarak sayılabilecek ama anlamı derinden etkileyebilecek söylem işaretleyicilerinin tespiti açısından önem arz

etmektedir. Bu araştırma Türkçe ile ilgili oluşturulacak program ve materyallere veri oluşturması özelliği öneminin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Dilin temel işlevlerinden olan duygu, düşünce ve bilgi aktarımı bireyin dünyayı algılamasına ve anlamlandırmasına kaynaklık etmektedir. Zihinsel olarak gerçekleşen bu süreç, bireyin dil kullanım tecrübesi arttıkça zenginleşecek ve anlam bulma ihtiyacı karşılık bulacaktır. Bu doğrultuda dil ve dilin kullanımının zihinsel boyutu yıllardır süregelen araştırmalara ve tartışmalara yayılmıştır. Bu çalışmaların her biri konunun başka bir tarafını aydınlatmaya çalışmış olsa da nihayetinde birbirini destekleyen çalışmalar olmuştur. “Gerçeğin niteliğine 'ulaşmak, 'anlamın anlamını' kavramakla eşdeğerli sayılmıştır. Bu değişik alanların her biri kendi yöntemleriyle konuyu açıklamaya çalışmışlar, bunun sonucu değişik anlam ve anlambilim yaklaşımları ortaya çıkmıştır”(Kocaman, 1992). Mutlak olarak söyleyebiliriz ki bu çalışmaların değinmeden geçemediği bir nokta anlamdır. Anlamı oluşturan yapılar sadece semantik olarak düşünülmemelidir. Semantik unsurların yanı sıra söz dizimi, bu dizilimden oluşan tümceler ve tümcelerin kullanıldığı bağlamlar anlamın bir diğer temelini oluşturur. Bağlam, dilin anlam kurma sürecinde anlamı yönlendirici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil içi ve dil dışı bağlam unsurları dilsel kullanımları çevreleyerek anlamı büyük ölçüde etkilemektedir. Dilin anlamsal özellikleri ve dil bilgisel özellikleri bir araya gelerek zihinsel anlamı oluşturmaktadır. Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında yapılan ve sonuçlandırılmaya çalışan araştırmalar genel olarak yukarıda bahsedilen anlamsal ve dilbilgisel boyutlardan birine odaklanılmış şekilde ele alınmıştır. Dilin bütüncül kullanımının sağladığı zihinsel işlevliğin önemi düşünüldüğünde günümüzde bu iki etken birbirinden ayrı bir şekilde düşünülmemelidir. Anlamı oluşturan bu iki uçlu temelden birinin ihmal edilmesi zihinsel süreçleri olumsuz etkileyebilmektedir. Anlam bir bütündür ve onu incelemek için hem zihinsel semantik kısmını hem de söz dizimi sentaks kısmını birlikte ele almak gerekmektedir. Alanda yapılan çalışmaların genellikle tek boyutlu olmasının yanında oluşan bir diğer eksiklik de çocukların dil kullanımına yönelik anlam kurma süreçlerinin incelenmemesidir. Yetişkinlerin dil kullanımını etkileyen faktörler aslında çocukların da dil kullanımını ve anlam kurma sürecini etkilemektedir. Dil gelişiminin, anne karnından itibaren gelişen bir süreç olduğunu düşünürsek çocukların dilsel birimler ile anlam kurma sürecini incelemek ileriye dönük daha fazla fayda sağlayacaktır. Çalışmamızın ana konusunu oluşturan söylem

işaretleyicilerinin çocuk dünyasından örnekler ile incelenmesi alanda gelişmiş olan eksikliğe cevap olacak niteliktedir. Çünkü çocukların dil kullanımında söylem işaretleyicilerinin incelenmesi onların dil dünyasını anlamayı ve dili daha etkili kullanmalarını ve işaretleyicilerin nasıl kazandırılabilceğini sağlayacaktır. Günümüze kadar gelen kısımda çoğunlukla başlık olarak incelenmiş, konuşma içerisinde verdikleri anlamlar ile sınıflandırılan ve çocukların kullanımı olarak ele alınmayan söylem işaretleyicilerinin dil kullanımına etkisini inceleyen bir araştırmanın olmaması literatürde ‘söylem işaretleyicileri’ hakkında araştırma yapılmasını problemli bir duruma getirmiştir. Alanda konu ile benzer yapı taşıyan çalışmaların farklı diller üzerine yapıldığı görülmüştür. Sadece akademik olarak değil, Türkçe öğretimi yapan, çocuklara sistemli bir şekilde dil eğitimi veren öğretmenlerimize de farkındalık oluşturacak bir yayın, kaynak eksikliği söz konusudur. Çalışmanın ortaya koyduğu bulgular bu kaynak eksikliği noktasında alana katkı sağlayacaktır.

Türkçenin kendi içerisinde barındırdığı zenginliklerin bir göstergesi olarak incelediğimiz söylem işaretleyicileri, dilin edinimi ve kullanımı sürecindeki öneminin anlatılabilmesi, zihinsel bağlamda ilişkisinin ortaya koyulabilmesi, çocukların dil gelişimine olan katkısının ortaya çıkarabilmesi işaretleyicilerin somutlaştırılarak anlatılması ile mümkün olacaktır. Bu noktadan çıkış yaparak dilde yerini uzun zamandan beri koruyan ama soyut olarak algılanması sebebiyle öneminin göz ardı edilmesi, alanda çalışılmaktan geri durulması, söylem işaretleyicilerinin işlevleri ile incelenmesi çalışmamızın temel hipotezini oluşturmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışmanın kapsamını Mavisel Yener’in Dolunay Dedektifleri roman dizisindeki altı eser oluşturmaktadır. Çalışmamız bu altı eserde yer alan söylem işaretleyicileri ile sınırlandırılmıştır. Kapsamı oluşturan altı eser, basım yılına göre sırası ile aşağıdaki gibidir:

Dolunay Dedektifleri 1-İz Peşinde (2007)

Dolunay Dedektifleri 2-Dehşet Mektuplar (2007)

Dolunay Dedektifleri 3-Mumya Dükkânı (2008)

Dolunay Dedektifleri 4-Korkunç Satranç (2009)

Dolunay Dedektifleri 5-Ölümler Ormanı (2010)

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Bu araştırma, nitel bir araştırmadır. Çalışma, tarama araştırması niteliğinde olup doküman inceleme tekniği kullanılacaktır. Araştırmada ana dilinin kullanıcılarına sunduğu imkânları barındıran, dil gelişiminde önemli bir yeri olan edebi eserler incelenecektir. Bunun için söylem işaretleyicileri incelenirken konuşma esnasında daha fazla ve farklı dilsel birim görme imkânı sağladığı ve birincil kaynaklar olduğu için roman serisi ele alınmıştır. Araştırmanın dokümanlarını Mavisel Yener'in Dolunay Dedektifleri roman serisindeki altı roman oluşturmaktadır. Bu dokümanlar araştırmanın amacına göre derinlemesine analiz edilecek, söylem işaretleyicileri belirlenmiş ve tümcelerdeki işlevleri göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

4.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni Mavisel Yenerler tarafından kaleme alınan Dolunay Dedektifleri serisindeki altı kitaptan oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise yukarıda verilen altı kitaptan belirlenen ve incelenen söylem işaretleyicisi sınıflandırmasında yer alan tümcelerden oluşmaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışmamızda ele alınacak söylem işaretleyicileri örneklem olarak belirlediğimiz Dolunay Dedektifleri roman serisinden seçilmiştir. Macera romanı özelliği taşıması sebebiyle içerisinde diyalog şeklinde konuşmaların olması bize söylemlerin incelenmesi için yeterli veriyi sağlamıştır. Bu kısımda kitaplardan yola çıkarak belirlenmiş olan söylem işaretleyicilerinin Türkçe karşılıkları belirlenmiş, kavram açıklamaları yapılmıştır. Devamında örneklem olarak ele alınan Dolunay Dedektifleri kitap serisinden bağlam örnekleri ile somutlaştırılmıştır. Söylem işaretleyicileri dilin kullanımı sırasında dilin, bağlamsal olarak çeşitlendirilip anlamsal büründüğü konumların sezdirilmesi noktasında anahtar görevi görmektedir. Anahtar işlevi nasıl kapı açmak ise işaretleyicilerin işlevi de iletişim esnasında zihindeki düşünceye göre yeni anlam, bağlam kapıları açarak süreci işlevsel hâle getirmektir. İşaretleyicilerin kullanımı iletişimi daha tutarlı ve anlaşılır kılmaktadır. Bu sebeple bireyin kendini anlatması ve düşüncelerini görünür kılabilmesi için söylem işaretleyicilerini içselleştirip kullanımın refleksler kadar doğal ve yerinde olması gerekmektedir. Buna dili kullanan

bireylerin yaşına, cinsiyetine, eğitimine ve bulunduğu sosyal konumuna bakılmaksızın herkesin dâhil olması gerekmektedir. Bireyler dilin, sadece günlük iletişimi sağlamanın ötesindeki gücüne dilin sunduğu farkındalıklardan yararlanılarak ulaşılabilir.

Bu çalışmanın bulgusunu oluşturan “ Türk Çocuk Edebiyatı ” bağlamında ele alınan söylem işaretleyicileri, çocukların konuştuğu günlük dilin büründüğü bağlamların çeşitliliği, dilin kullanımının açık olması sebebiyle verimli bir örneklem olan Dolunay Dedektifleri serisinden seçilmiştir. Söylem işaretleyicilerinin, çocukların dil kullanımında fazla ve etkin bir şekilde kullanıldığının verisini bizlere sunmuştur. Dolunay Dedektifleri serisi altı kitaptan oluşmaktadır. Altı kitabın her biri ortalama yüz altmış beş sayfadan oluşmaktadır. Her kitap bir macera ile başlayıp çözülmesi gereken olaylar, problemler ile devam ettiği için kitabın içerisinde yer alan bütün karakterler konuşturularak olay örgüsü işlenmiştir. Böylelikle durumların, düşüncelerin, duyguların birbirine bağlanması, problemlerin neden ve sonuçlarının açıklanması için bu çalışma içinde ele alınan söylem işaretleyicileri sıklıkla kullanılmıştır. Kitaplardan Schiffrin’in 1987 yılında yaptığı söylem işaretleyicilerinin tasnifi doğrultusunda çözümlemeler yapılmıştır. Bu tasnifte yer alan söylem işaretleyicileri şunlardır: Peki, ve, ama, ya da, böyle, çünkü, bilirsin, demek istediğim, şimdi.

5.1. DOLUNAY DEDEKTİFLERİ ROMAN SERİSİNDEKİ SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ VE İŞLEVLERİ

5.1.1. İşaretleyicilerin İşlevlerinin Kavramsal Açıklaması

5.1.1.1. “Peki” İşaretleyicisi Açıklaması ve İşlevleri

Peki, Türkçede edat olarak kabul edilmiştir. Edatlar en basit tanımı ile tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türleridir. *Peki*, bazen bir edat, zarf ya da derece sözcüğü olsa da, iletişim esnasında kullanıma göre işlevleri ortaya çıkar. Küçük yapıda cümleler büyük yapıda metinde ve konuşmalar arasında bağlantı kurması işaretleyici görevinin göstergesidir. İletişim esnasında konuşmanın amacına uygun bir şekilde devam etmesi için işlevsel bir işaretleyici olmaktadır. Konuşmaya bir canlılık, devinim katmaktadır. Hem kaynak hem de alıcı için sürecin yönetimine katkı sağlamak ve ifade edilenlere anlamsal çerçeveler sunmaktadır. Peki işaretleyicisi ve işlevi hakkında Lee ,K. (2001) “bağlama ve cümledeki konumuna göre ad, sıfat ya da adıl gibi sözcük türleri olarak adlandırabilir. Bu belirteç, karşıtlık belirtme, konudan konuya geçiş belirtme ve duraksama doldurma

olmak üzere üç ayrı işlevle dile getirilmektedir açıklamasını yapmıştır. Schiffrin peki işaretleyicisi için ‘bir yanıt işaretleyicisi’ olarak da açıklanabileceğini söylemiştir. Genel cevaplar verirken semantik olarak kullanıldığı çoğu yere uygunluk göstermektedir. Bu sayede iletişimsel olarak dil bilgisel özelliklerinden sıyrılarak dil bilimsel bir rol üstlenmektedir. Peki işaretleyicisi karşıtlık belirtme, konudan konuya geçiş belirtme ve duraksama doldurma işlevlerinde kullanıldığı görülmüştür.

Peki işaretleyicisinin kullanım sıklığına bakıldığında; serinin birinci kitabında yedi, ikinci kitabında yedi, üçüncü kitabında yirmi üç, dördüncü kitabında on bir, beşinci kitabında on üç, altıncı kitabında yedi olmak üzere toplam altmış sekiz kere kullanılmıştır. Frekans değerlerine bakıldığında beşinci sırada yer alan peki işaretleyicisi konudan konuya geçişi belirtme ile karşıtlık belirtme işlevleri aynı ağırlıkta işlenmiş olup duraksama doldurma diğer işlevlere göre daha az işlenmiştir.

5.1.2. Peki İşaretleyicisinin İşlevleri

5.1.2.1. Karşıtlık Belirtme

Karşıtlık içerisinde isminden de yola çıkabileceğimiz gibi olumsuz bir bağlama girildiğinin habercisi olan işlevdir. Konuşma esnasında dinleyici ya da konuşan kişi istenmeyen, tercih edilmeyen bir duruma geldiğinde ‘peki’ işaretleyicisini kullanarak beklentisinin karşılanmadığını ifade edebilir. “Peki” işaretleyicisi, tercih edilmeyen bir durum olduğunu ortaya koymaktadır” (Schiffrin, 1987).

Dolunay Dedektifleri Seri 1’de olayın ana kahramanlarından Tom ve çocuklar arasında bir diyalogda peki işaretleyicisinin karşıtlık belirtme işlevi ile kullanıldığı görülmektedir:

Oğuz Ve Diğer Çocuklar:

"Şey, Tom Amca, biz yarın Ada'nın evine gidebilir miyiz?"

Tom:

"Ada'da kim?" "Ailesini tanıyor muyuz?"

Oğuz Ve Diğer Çocuklar:

"Annem tanıştı annesiyle. Babası Fahri Bey diye biri. Belki görmüşsündür. Buraya geçen yıl taşındılar ailece".

“Tom bundan pek hoşlanmasa da kabul ettiği anlamda başını salladı.”(Ara açıklama)

Tom:

“Peki gidin ama anneniz götürsün, gece de o alıp getirsin.” (DDS1:25)

Örnekte ve kitaptan alınan ara açıklamada görüldüğü üzere peki işaretleyicisi iletişim sırasında istenmeyen, kabul görmeyen bir durum için karşıt bir fikir geliştirilen durumda kullanılmıştır. Konuşucu aklındaki esas düşünce ile karşıt durumda olduğunu anlayabilmekteyiz. Bu noktada peki işaretleyicisi ile konuşucu (Tom) dinleyicilere (çocuklar) zihnindeki karşıtlığı da sezdirmiş olmaktadır. Kitabın ana karakterleri olan çocuklar (Oğuz, Bilgecan, Ada) kendi aralarında bir soruya cevap aramaktadırlar. Bu sırada kendi aralarında istenmeyen bir duruma karşıt iki görüş belirtirler.

Oğuz:

“Şaka yapmadım, güldüm. Evin güvenliğiymiş, hah hah! Ben size bir şey söyleyeyim mi, burada gizemli bir şeyler oluyor ve Tom Amca bunları biliyor. Anneme bunu söylemeliyiz.”

Bilgecan:

“Hayır! Bunu asla yapamayız. Annem çok kızar!”

Oğuz:

“İyi ama ekranda birini görmüştük, demek ki burada birisi var şu anda!”

Bilgecan:

“İyi de nerede peki?” diye sordu Bilgecan.

Ada:

“Ya biz yanlış gördük ya da o kişi buradan çıktı!” diye akıl yürüttü. (DDS1:53)

Konuşmalardan görüleceğı gibi Bilgecan ve Oğuz kardeşlerdir. İki kardeş fikir ayrılığına düştükleri bir durum da karşıt iki görüş belirtmişlerdir. Bir durumu annelerine söyleme ya da söylememe. Bilgecan annelerine söylenmemesini gerektiğini, düşüncesinin haklılığını kardeşine göstermek için peki işaretleyicisini kullanmıştır. Peki işaretleyicisi ile kendi görüşüne karşıt olan kardeşine hadi açıkla kendi görüşünü anlamını sezdirmiştir. Bu sırada Ada kişinin açıklaması da iki kardeşin karşıtlık

belirten görüşlerine açıklama getirmektedir. İki tarafın karşılıklı belirtmesine açıklama getirmektedir.

5.1.2.2. Konudan Konuya Geçiş Belirtme

Konuşma esnasında bazı durumlarda konuşucuların zihninde birden fazla durum, düşünce belirebilmektedir. Böyle durumlarda geçiş sağlamak için peki işaretleyicisi kullanılır. Bu geçiş aynı konuya tekrar dönüş yapmak ya da aynı konunun farklı bir boyutuna değinmek için de kullanılabilir.

Aşağıda verilen örnekte peki işaretleyicisinin konudan konuya geçiş belirtme işlevi incelenmiştir.

Kitapta ana karakterlerden olan Birce, diğer çocuklarla olayın gizemini çözmek için fikir alışverişinde bulunmaktadır. Çözmeye çalıştıkları gizem için bütün detayları tekrar gözden geçirdikleri bir esnada:

Birce:

-Hani dağda biri vardı ya, sahi kimdi o? Gördü mü dersiniz içerden çıktığımızı ? Yoksa ekranda gördüğümüz adam o muydu ?

Diğerleri:

Yok daha neler. Dağda dolaşan turistlerden biridir o. Geziyoruz oralarda sanmıştır.

Birce: Daha önce yaşanan duruma konu olan düşünceyi anımsamak ister gibi.

“Peki ne demişti o adam... Ne garip sözcüklerdi... Dur bakayım... Neydi... Hah... Anımsadım... ‘ Arhiste Dulia’ diye bağırıyordu.” (DDS1:64)

Konuşmaları incelediğimizde çocuklar kendi aralarında mevcut duruma açıklık getirmek için daha önce yaşanan olaylara konu olan olayları hatırlamaya çalışmaktadırlar. Bu esnada konudan konuya geçerek durumları birleştirip bir anlam oluşturma çabaları vardır. Bu sırada Birce daha önce işlenen bir konudan bir bilgiyi hatırlayıp gündeme getirerek olayı çözmeye yaklaşmıştır. Birce bu akışı sağlarken ‘peki işaretleyicisini’ kullanarak daha önceki konudan bir bilgiyi ön gönderim yaparak mevcut konuya geçiş sağlamıştır. Böylelikle peki işaretleyicisi konuşucuların zihninde birden fazla olan konular, düşünceler arasında geçiş sağlamıştır.

Aşağıdaki örnekte peki işaretleyicisi konudan konuya geçiş işlevi açısından incelenmiştir. Kitabın son bölümünde olayın gizemi çözülmüştür. Kitabın ana kahramanları çocuklar, polisler neler yaşadıklarını ve gizeme konu olan olayların detaylarını polis Fahri Kozalak’a anlatmaktadırlar. Çocuklar onun o da çocukların sorularına cevap vermektedir.

Oğuz:

“Ne işe yarar? Neden bunun peşinde olsunlar ki ?”

Fahri Kozalak:

Bu, az bulunan ve pahalı bir madde. Sadece ilaç yapımında kullanılabilir. Uçaktaki kobra zehri savaş yaralılarının tedavisi için. Taşınıyormuş. Zehir kötü niyetli birilerinin eline geçerse öldürme amaçlı kullanılabilir.(...)

Oğuz:

Peki kaçakçılar ne yapıyormuş bunları ?

Fahri Kozalak:

“Önce Meis adasına oradan da başka bir ülkeye gönderiyorlarmış. Yasadışı, bağımlılık oluşturan madde yapımında kullanıyorlarmış” (DDS1:122)

Konuşmalar incelendiğinde, olayın çözümlenmesi ile konular arasındaki bağlantılar açığa çıkmaktadır. Bu konular arasındaki geçiş ve bağlantı durumuna atıfta bulunmak için peki işaretleyicisi konudan konuya geçişi belirtme işlevi ile görev almıştır. Konunun detaylarını daha iyi anlamak için Oğuz, daha önceki konular ile bağlantılı olan bir duruma açıklık getirilmesini istemiştir. Oğuz’un bu sorusu daha önce işlenmiş bir konudan, şimdiki konuya bir geçiş yaparak cevaplanmaktadır. Peki işaretleyicisinin karşı tarafa sezdirdiği bu anlam üzerine, Fahri Kozalak, daha önceki bölümlerde konu olan ve cevabı içinde barındıran bir durum ile konudan konuya geçiş yapmış ve Oğuz’u yanıtlamıştır.

5.1.2.3. Duraksama Doldurma

Konuşma, başından sonuna belirli bir plan ve akış içerisinde kesintisiz devam eden bir eylem olmamaktadır. Konuşucu zihnini toparlamak, konuşmanın devamlılığını sağlayıp akışı elinde tutmak için anlık duraksamalar yapabilir. Bu duraksamaları

yaşarken konuşmayı elinde tutmak için işaretleyici kullanabilirler. Peki işaretleyicisi böyle duraksama anlarında kontrolü elde tutmak için kullanılmaktadır.

Kitabın son bölümünden alınan bu konuşmada çocuklar ile komiser arasında anlaşmaya varılmaya çalışılmaktadır. Çocukların dâhil olmaması gerektiğini düşünen komiser durumu çocuklara anlatmakta ve sorularına cevap vermektedir.

Birce bakışlarını odadakilerin yüzünde gezdirdi...

Birce:

“Şey... Ben bunları annemle babama da anlatamaz mıyım? Ya Ece'ye, yani kardeşime?”

Komiser:

“Kısa bir süre bekle yakında biz basına açıklama yapacağız, o zaman sen de onlara anlattırın. Basın duyduktan sonra o tüneli bir daha kullanmamız olanak dışı, o zaman herkes öğrenecek, ailen de ...”

Birce:

“Peki... Söylemeyeceğim, onlar da herkesle aynı anda öğrenecek, merak etmeyin.” (DDS1:128)

Komiser ile Birce arasında geçen konuşmalar incelendiğinde peki işaretleyicisinin duraksama doldurma işlevinin görev aldığını görebiliriz. Birce komisere bir soru sormuştur. Komiser bu sorunun cevabını vermiş ve ondan biraz daha sabretmesini söylemiştir. Birce bu cevaba uygun davranıp davranmayacağını düşünmek ama aynı zamanda konuşmayı devam ettirmek için peki deyip, zihnindekileri devam ettirip komisere aktarmıştır. Birce'nin kullandığı peki işaretleyicisi orada konuşmanın akışının bozulmaması ve vermek istediği cevabı düşünmesi için ona zaman tanıyarak duraksama doldurma işlevini yerine getirmektedir.

Serinin bu kitabında yine Dolunay Dedektifleri çetesini oluşturan arkadaşlar tarih ödevi için yakın geçmişi araştırmaktadırlar. Bunun için şehirlerindeki insanlar ile görüşmeler yaparlar. Bu görüşmeleri yapan Ece, Birce ve Gökhan Bey ile görüştüğü Lamia nine arasında soru cevap başlamıştır. Daha önce soracağı sorular için Ece ve Birce bir hazırlık yapmamıştır. Gökhan Bey, Lamia nineye dönerek sorar:

Gökhan Bey:

“Soyağacı yapmak istiyor Ece. Ama ben yardımcı olamadım. Babam, Hüseyin, annem, Melike, babamın babası Enver, babaannem Cevher, babamın babasının adı... Bilemiyorum.”

Lamia Nine :

“Rahmetlinin adı Ahmet'ti”

Ece ve Birce bir adım daha ilerlemenin sevinciyle kalemi kağıdı çıkarıp hemen yazmaya başlarlar. Birce konuşmanın duraksamaması için söze girer.

Birce:

“Peki... Kaç çocukları vardı” (DDS2:34)

Yukarıdaki örnek konuşma incelendiğinde peki işaretleyicisi duraksama doldurma işlevi ile kullanılmıştır. Soru sormak için hazırlık yapmayan Birce konuşmanın içinde anlık yapılan soru cevaplar ile ilerlemektedir. Bu anlık düşünme aralarında konuşmanın akışının kesilmemesi ve duraksama olmaması için peki kelimesini kullanmaktadır. Peki kelimesi burada işaretleyici olarak yer almaktadır ve işlevi duraksama doldurmaktır.

5.2. DEMEK İSTEDİĞİM İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ

İletişim esnasında, alıcı ya da kaynak konuşurken uzun cümleler kurabilmektedir. Bu uzun cümleler konuşma esnasında duygu ve düşünceler hakkında açıklama yapmak, detaylandırmak için önemlidir. Anlatılmak istenilen mesajın uzun cümleler ile ifade edilmesi, yer yer iletişimin canlılığını, akış hâlinde olmasını engelleyebilir. Konuşmayı dinleyen kişi uzayan cümleler ile birlikte bağlamdan kopar ve iletişim dışı kalır. Bu noktada kişiyi iletişime tekrar dâhil etmek hatta anlatılanlara dikkat etmesi için örneklendirmeler yapmak için işaretleyicilerden yararlanılmaktadır. Demek istediğim işaretleyicisi konuşmanın akışı ve içeriğini yönlendirmek için kullanılmaktadır. Bu kullanım örnek vermek için olabileceği gibi konuşma anında ortaya çıkan duraksamaları doldurmak içinde olabilir. “Demek istediğim” işaretleyicisi bir önceki ileti ile ilgili örnek verme ya da duraksamaları doldurma amacıyla kullanılmaktadır” (Lee, 2001).Konuşma esnasında konuşucu demek istediğim işaretleyicisini kullandığında konuşmanın içeriği hakkında örnek vermek ya da duraksama anını yönetmek amaçlanmaktadır. Demek istediğim işaretleyicisinin roman serisindeki kullanım sıklığı birinci seride bir, ikinci seride bir, üçüncü seride üç,

dördüncü seride üç, beşinci seride altı altıncı seride bir olmak üzere toplam on beş kez kullanılmıştır. Frekans değeri olarak son sırada yer alan demek istediğim işaretleyicisi en çok örneklendirme işlevi ile karşımıza çıkmaktadır.

5.2.1. İşlevleri

5.2.1.1. Örneklendirme

Konuşma esnasında aktarılmak istenen duygu ve düşünceleri detaylı açıklamak, somutlaştırmak, için örneklendirmeye ihtiyaç duyulur. Konuşma esnasında belirginliği arttırmak için önemli bir adımdır. Bu süreçte benzetmeler yaparak, kalıplaşmış cümlelerden destek alınarak örneklendirme yapıldığı belirginleştirilebilir. Konuşucu, konuşma esnasında örneklendirme yaparken ‘demek istediğim’ işaretleyicisi ile örneklendirme sürecini daha anlamlı hâle getirmektedir.

Aşağıdaki konuşma örnekleminde Dolunay Dedektifleri grubu üyesi arkadaşlar yine bir gizem çözmek için bir aradadırlar. Gizemi çözerken buldukları ipuçlarını yorumlamaya çalışmaktadırlar. Bulundukların mezarın başında aralarında geçen konuşmada Oğuz ve Birce konuşmaktadır.

Oğuz:

“Yoksa da burada yatanı karıncalar rahatsız etmesin diye bir çeşit dua falan mı?”

Birce:

“Yok artık! İyice saçmaladın!”

Oğuz:

“Böyle bir sözü mezar taşına niçin yazmışlar, çok garip.”

Birce:

“Birileri ‘kızım sana söylüyorum gelinim sen anla’ mı demek istiyor bize?” (DDS5:35).

Yukarıdaki konuşmadan görülmektedir ki Birce ve Oğuz buldukları ipuçlarına cevap aramak için çeşitli örnekler sunarak açıklama getirmeye almışmaktadırlar. Oğuz’un örnek olarak gösterdiği öneriyi anlamsız bulan Birce kendi düşüncesini bir örnek, öneri olarak sunmak istemiştir. Bunu yaparken bize ‘demek istedikleri’ ‘kızım sana söylüyorum gelinim sen anla’ atasözünü kullanarak kendi örneğini Oğuz’a açıklamıştır.

Demek istediğim işaretleyicisi bu konuşma bağlamında örneklendirme işlevi ile görev almıştır.

Aşağıda verilen konuşma örneklemini aynı kitabın devamından seçilmiştir. Kitapta ele alınan olay çözülürken konuyla ilgili yeni karakterler dâhil olmuştur. Dolunay Dedektifleri üyeleri kendi aralarında yeni karakterlerin verdikleri kendi aralarında konuşmaktadır. Ece ve Birce yeni karakterin verdiği çeşitli bilgileri değerlendirmektedir.

Birce:

“Çok yorgunum ben bugün. Dün gece doğru dürüst uyuyamadım, Mayıs’ın anlattıklarını düşündüm durdum”

Mayıs kişisi önceki bölümde çözülmeye çalışan gizemle ilgili örnekler vererek açıklamalar yapmıştır.

Ece:

“ Mayıs'ın yalanlarını demek istiyorsun” diye araya girdi. (DDS5:99).

Ele alınan konuşma örnekleminde Birce Mayıs’ın yaptığı açıklamalardan örnekler sunacakken Ece araya girip ‘ demek istediğin Maya’nın dün bize verdiği örnekler ise onlar açıklama değil yalanları’ diyerek demek istediği işaretleyicisi ile örneklendirmeleri işaret etmiştir. Bu durumdan onlar örnek ya da açıklama değil yalandı diyerek tatminsizliğini dile getirmiştir. Demek istediğim işaretleyicisinin örneklendirme işlevi ön gönderimde bulunan bağlamı da sezdirecek kapsamda kullanılmıştır.

5.2.1.2. Duraksama Doldurma İşlevi

Konuşucu, konuşma esnasında zihnini toparlamak için düşünmeye ihtiyaç duyduğu zaman ‘demek istediğim’ işaretleyicisini kullanarak ihtiyacı olan zamanı anlamlı bir şekilde doldurmaktadır.

Aşağıdaki konuşmada Dolunay Dedektifleri üyeleri kendi aralarında görüş alışverişinde bulunmaktadır. Oğuz ve Ece arasında şu konuşmalar geçmektedir.

Oğuz:

“Dolunay Dedektifleri hiçbir şeyi şansa bırakmaz. Mayıs'la buluşmamızda ağabeyi ile ilgili ayrıntılı konuşturacağım onu, göreceksiniz”

Ece:

“Mayıs'ın ağabeyi Türkçe bilmiyor ki, o aramış olsun”

Oğuz:

“Bir oyun bütünüyle oynanır Ece. Senin gibi zekilerin yanılması çok kolaydır!”

ECE:

“İyi bir şey mi dedin kötü bir şey mi anlamadım Oğuz!”

Oğuz:

“Bazen çok basit düşünmek oyunu, kazanmak için yeter. Yani demek istiyorum ki ... Andrea'nın Türkçe bilmediğinden nasıl emin olabiliyoruz?” (DDS5:106).

Yukarıdaki örneklemden görüleceği üzere Ece ve Oğuz kendi aralarında tartışmaktadırlar. Tartışma esnasında konuşma Oğuz'a geçince Oğuz, zihnindeki soruyu toparlayıp daha net bir şekilde sormak için bir düşünce arasına ihtiyaç duymuştur. Bu sırada konudan ve bağlamdan kopmamak için demek istediğim işaretleyicisinin, duraksama doldurma işlevinden faydalanmıştır. Bu işaretleyici kullanması ile hem kendisi zaman kazanmış hem de konuşmanın akışı bozulmamıştır.

5.3. BİLİRSİN İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ

Konuşma becerisi bilişsel ve duyuşsal olarak bütün halinde gelişen bir beceridir. Bu özelliklerinden dolayı iletişime konu olan olay, durum ve düşüncenin anlık ele alınması söz konusu değildir. Konuşucu önceki yaşantılarından bağlantılar kullanarak ön bilgilerini harekete geçirerek iletişime dâhil olmaktadır. Kendi düşünce dünyası ile konuşmaya devam etmektedir. Ön bilgiye sahip olma durumları etkileşimi artırmaktadır. Konuşma konusu hakkına bilgi sahibi olup olunmadığını ortaya çıkması ‘bilgi yoklaması’ (Schiffrin, 1987.) yapmak için bilirsın işaretleyicisi kullanılmaktadır. Kişinin içerisinde bulunduğu bilişsel durumu ortaya çıkarmaktadır. Sadece bilgi olarak ne kadar bilgiye sahip olduğunun anlaşılmasını sağlamanın yanında konunun önemli olduğuna da dikkat çekmektedir. Sözlü iletişime, sessiz bir anlaşma biçimi eklemektedir. Zihinsel arka planda anlama eyleminin gerçekleşip gerçekleşmediğini sezmek için de kullanılır. Eğer konuşucu anlaşıldığını hissederse konuşma akıcı şekilde devam edecektir. “Dinleyicinin böyle bir açıklamayı anlaması muhtemelen onun/belirli arka plan bilgilerine olan aşinalığı (öğeler, süreçler, yerler, vb.), bir konuşmacıyı dolayısıyla konuşmanın akışını devam ettirecektir.” (Schiffrin, 1987) Bilirsın işaretleyicisi iletişim esnasında ‘bağıntı kurma’, ‘bir anlatının önemli

olduğunu belirtme’, ‘duraksama doldurma’ ve ‘örneklendirme’ olmak üzere dört işlevle kullanılmaktadır. (Schiffrin,1987) Bilirsin işaretleyicisi kullanım sıklığına bakıldığında birinci seride dört, ikinci seride yedi, üçüncü seride dokuz, dördüncü seride altı, beşinci seride altı ve altıncı seride üç olmak üzere toplam otuz beş kelinde olduğu görülmektedir. Frekans değeri olarak dokuzuncu sırada yer alan bilirsin işaretleyicisi, işlev açısından tamam işaretleyicisinden sonra en çok görev alanı olan işaretleyici olmuştur. En çok kullanılan işlevi bir anlatının önemli olduğunu belirtme, en az kullanılan işlevi duraksama doldurma olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.3.1. İşlevleri

5.3.1.1. Bağıntı Kurma

Konuşma esnasında konuşmacı ve dinleyici, önceden bildikleri konu hakkında konuşabilirler. Konuşucu bağlam gereği dinleyiciye bunu daha önceden bildiğini belirtmesi gerekir. Konuşucu ‘bilirsin’ işaretleyicisi ile dinleyiciye bu konuyu daha önceden bildiğini hatırlatır. Ön bilgiler arasında bağıntı kurmak için bilirsin işaretleyicisi kullanılır.

Dolunay Dedektifleri üyelerinden Ada ve Bilgecan gizemin detayları hakkında mesajlaşarak konuşmaktadırlar.

Ada:

“İyi misiniz Bilgecan ? Bir daha telefon eden oldu mu ?”

Bilgecan:

“Yok, bir kez aradılar Birce’nin telefonunu, tehdit ettiler biliyorsun.”

Ada:

Biliyorum, babamla konuştum. “Bilmediğiniz işlere burnunuzu sokmayın bücürler” dediklerini de söyledim. (DDS5:112).

Yukarıdaki konuşmada Ada ve Bilge kendilerine daha öncesinden gelen tehdit telefonu hakkında konuşmaktadırlar. Ada’nın sorusu üzerine Bilgecan cevap verirken ‘tehdit ettiler biliyorsun’ diyerek daha önce yaşanan bir olaya atıfta bulunmuş ve o durum ile şimdiki konuşma arasında bağıntı kurmuştur. Bilirsin işaretleyicisi bağıntı kurma işlevi ile kullanılmıştır.

Dedektifler bu serinin içerisinde gizemin en başından beri polis ile iş birliği içinde ilerlemişlerdir. Bu sırada olayın içerisindeki emniyet müdürü ile gizemin kahramanlarından Şehmus olay hakkında değerlendirme yapmaktadır.

Emniyet Müdürü:

Şehmus Bey'e yer gösterdi: “Buyur şöyle geç. Seninle rahat bir görüşme yapmak istedim Şehmus. Bedo Armutçu ile ilgili soruşturmayı yürütüyoruz biliyorsun.”

Şehmus Bey:

“Evet, sağ olasınız”

Emniyet Müdürü:

“Senin bilip de bizim bilmediğimiz bir şeyler olabilir mi ?” (DDS3:125).

Yukarıdaki konuşmada daha önceden bilinen bir süreçten bahsedilmiştir. Gizemin ana olayını oluşturan kişinin bulunması için yapılan soruşturma önceden başlamış bir süreç olarak işlenmektedir. Emniyet müdürü bu süreçte ön gönderi yapmak için biliyorsun işaretleyicisi ile önceki durumlar arasında bağıntı kurmaktadır. Bu bağıntıyı kurduğunu Şehmus Bey'in verdiği evet biliyorum cevabından anlayabilmekteyiz. Devamında ise emniyet müdürünün sorduğu senin bilip bizim bilmediğimiz bir şey olabilir mi sorusu da bağıntının devamı olarak düşünebilmektedir. Şehmus Bey'in daha önceden bilgisi olup olmadığını anlamak istemiştir. Bilirsin işaretleyicisi bağıntı kurma işlevi ile kullanılmıştır.

5.3.1.2. Bir Anlatının Önemli Olduğunu Belirtme

Konuşucu konuşmasında önemli bir yere dikkat çekmek istediğinde ‘bilirsin’ diye başlayarak önemi belirtir. Bu durum konuşmanın başında olacağı gibi konuşucu, konuşmanın sonunda ‘bilirsin’ işaretleyicisi kullanarak anlatının önemli olduğunu belirtir. “Bilirsin işaretleyicisi üzerinde durdukları konunun önemli olduğunu belirtirler.” (Schiffrin, 1987)

Dedektifler bu serinin içerisinde gizemin en başından beri polis ile iş birliği içinde ilerlemişlerdir. Bu sırada olayın içerisindeki emniyet müdürü ile gizemin kahramanlarından Şehmus olay hakkında değerlendirmesi devam etmektedir.

Emniyet müdürü konunun önemli bir yere gideceğini ve konuşmanın daha uzun süreceğini sezdirmek için Şehmus Bey’e sormadan iki çay söylemiştir.

Emniyet Müdürü:

“Kayınbiraderin Bedo Armutçu iz bırakmadan ortadan kayboldu. Biliyorsun ki biz emniyet olarak gelen bütün istihbaratı değerlendirmek zorundayız. Sana sormak istediğim şu; bu konuda herhangi bir gelişme var mı?”

Şehmus Bey:

“Hayır, benim bildiğim bir gelişme yok sayın müdürüm.” (DDS3:126).

Yukarıdaki konuşmada emniyet müdürü daha cümleye başlamadan önemli bir soruyu yineleyeceğini belirtmek için hâl ve tavırlarından bunu sezdirerek cümleye başlamıştır. Devamında biliyorsun işaretleyicisini cümle başında kullanarak önemli bir noktada olduğunu hissettirmiştir. Emniyet müdürlüğünün bu konudaki verdiği dikkat ve önemin altını çizmek istemiştir. Bilirsin işaretleyicisi burada bir anlatının önemli olduğunu belirtme işlevi ile kullanılmıştır.

Dolunay Dedektifleri üyelerinden Ada ve Bilgecan gizemin detayları hakkında mesajlaşarak konuşmaktadırlar. Ada durumu sivil polis olan Fahri Bey’e anlatmıştır. Ada ablasının olay hakkındaki yorumunu dile getirmiştir.

Ada:

“Arayanları bulmak zor değil ama gerçekten de uğraşmasınlar artık bu işle” dedi.

Bilgecan:

“Uğraşmayıp ne yapacaktınız ?”

Ada:

“Verdiğiniz plakayı da ona ilettim. Bilirsin babam bu konularda araştırma-lara hemen başlar. Ama bana bilgi vermez.” (DDS5:112).

Ada yukarıdaki konuşmada babasının kendi işi söz konusu olduğunda verdiği önemi ve titizliği belirtmek için söze bilirsin işaretleyicisi ile başlamıştır. Cümle başında kullanılan bilirsin işaretleyicisi Ada’nın babasının söylediklerinin önemli olduğunu ve dikkate alınması gerektiğini sezdirmiştir. Babası da söylediklerinin artık olay için önemli olduğunu anlatmak istercesine siz de bu olay ile uğraşmamalarının önemini veriri durumdadır. Burada bilirsin işaretleyicisi bir anlatının önemli olduğunu belirtme işlevi ile kullanılmıştır.

5.3.1.3. Duraksama Doldurma

Konuşucu, konuşma esnasında zihnini toparlamak için düşünmeye ihtiyaç duyduğu zaman ‘bilirsin’ işaretleyicisini kullanarak ihtiyacı olan zamanı anlamlı bir şekilde doldurmaktadır. Böylelikle hem dinleyiciye duraksama ile aslında zihninde düşünceleri seçme ve sıralama yaptığını sezdirmektedir. “Dinleyici böylelikle konuşucunun sözünün bitmediğini anlar (Lee, 2001).”

Bu seride olayın kötü kahramanları olan Serhan ve Ali konuşmaktadırlar. Eğer olaylar çözülür polisler tarafından yakalanırlarsa nasıl bir yol izleyeceklerini tartışmaktadırlar.

Serhan:

“Araştırma sonucunu almadan dönme sakın, güme gitmesin bunca emek.”

Ali:

“Kafan rahat olsun ağabey. İşler tıkrında, keyfine bak sen. Hiçbir terslik olmaz. Viyana'da çok insanı tanıyorum ben.”

Serhan:

“Çok insan tanıman beni ırgalamaz”

Ali:

“Başım sıkışınca bana yardım edecek çok olur, demek istiyorum ağabey.”

Serhan:

Bana bak, yakalanırsan söyleyeceklerini biliyorsun, yoksa karışmam. (DDS5:56).

Yukarıdaki konuşmada Serhan, Ali ile konuşurken zihninde olan duygu ve düşünceleri aktarmak için uzun uzun cümleler kurmak yerine biliyorsun kelimesini kullanmıştır. Bu sayede Ali'ye bir duraksama boşluğu bırakmış ve kendisinin doldurmasını istemiştir. Bu sayede uzun uzun cümleler kurarak cümleyi bağlamında uzaklaştırmak istememiştir. Böylelikle konuşmanın kontrolünü elinde tutarak Ali'ye zihnindekileri sezdirmiştir. Bilirsin işaretleyicisi burada duraksama doldurma işlevi ile kullanılmıştır.

Dolunay Dedektifleri içinde bulundukları gizemi çözmesi için onları çağırın Fırat ile buldukları deliller hakkında konuşmaktadırlar.

Fırat dudaklarını dişlerinin üstüne sımsıkı kapatmış, onlara bağarmamak için zor tutuyordu kendini.

Ece:

“Fırat, lütfen merak etme. Biz sadece olasılıklar üzerinde konuşuyoruz, amacımız seni kırmak değil biliyorsun. Sonuçlanmış bir şey yok, izin ver babanla konuşalım bu konuyu artık.”

Fırat:

“Fırat evetle hayır arasındaki o ince çizgide kalakalmıştı.” (DDS3:116).

Yukarıda gerçekleşen konuşmada Fırat, Ece’nin söylediklerinden pek hoşlanmamıştır. Durumu anlayan Ece onu rahatlatmak için konuşmaya başlamıştır ama kendisinin de üzerinde Fırat’ın girmiş olduğu tedirginlikten dolayı ne söyleyeceğini bilemiyordur. Söze başlar Fırat’a gerekli açıklamaları yaparken cümlenin sonunda biliyorsun işaretleyicisini kullanır. Bu kullanım ile sonraki cümlede yapacağı açıklama için hem kendine hem de karşıdaki kişiye bir ara verir. Bu sayede arkasından gelecek açıklamanın etkisini yitirmeyecek, kendisi de zihnindeki düşüncüyü cümleye dökebilecek arayış kazanmış olacaktır. Nitekim arkasından konuyu bağlayan açıklama yapması zihnindekileri topladığının göstergesidir.

5.3.1.4. Örneklendirme

Konuşma esnasında aktarılmak istenen duygu ve düşünceleri detaylı açıklamak, somutlaştırmak için örneklendirmeye ihtiyaç duyulur. Konuşma esnasında belirginliği artırmak için önemli bir adımdır. Konuşucu, konuşma esnasında örneklendirme yaparken ‘bilirsin’ işaretleyicisi ile konuşmayı daha anlamlı hâle getirmektedir. Konuşucu, iletisini daha anlaşılır bir duruma getirmek “bilirsin” işaretleyicisini kullanarak iletisini genişletebilir. (Schiffrin, 1987).

Dolunay Dedektifleri bu seride gizemin bir parçası olan antik kentler ile ilgili bilgiler toplamaktadır. Çeşitli antik kentlerin hikâyelerinden örnekler sunarak nu konu hakkında bilgi sahibi olan Ahmet Bey ile konuşmaktadırlar. Araştırdıkları örnekler hakkında Ahmet Bey değerlendirme yapar.

Ahmet Bey:

“Buraya bilgilenererek gelmeniz sevindirici. Allianor’ye araştırma yapmadan gelmiş olsaydınız, ‘antik bir kent’ deyip geçecektiniz. Ama şimdi bilgilerinizi daha da

eşelemek, derinleştirmek istiyorsunuz. Buranın sular altında bırakılmasının dünya mirasına yapılmış bir diğer saygısızlık olduğunu biliyorsunuz. Çağdaş bireylerin izlediği yöntemi benimsemişsiniz, ne güzel! Uygarlık, doğaya ve yaşama yanıtlar aramaktır aslında. Anladığım kadarıyla okulunuzda yaptığınız tüm araştırma çalışmalarında yaşama anlam, anlatım katmaya çaba gösteriyorsunuz.” (DDS2:42).

Yukarıdaki konuşmadan anlaşılacağı üzere Ahmet Bey antik kentler ve dünya tarihindeki yeri üzerine bilgi sahibidir. Bu doğrultuda çocukların yaptıkları araştırmalardaki örnekleri incelemiş ve tarihi olarak geçirdikleri süreçleri açıklamakta ve örnekler vermektedir. Dünya mirasına yapılmış saygısızlıklar hakkında örnek verip açıklama yaparken biliyorsunuz diyerek kendi örneğini vermiş ve açıklamıştır. Biliyorsunuz kelimesi hepimizin bildiği bir örnek olarak Allianaor antik kenti için konuşuyorum anlamını verdiği için biliyorsun işaretleyicisi burada örneklendirme yapma işlevi ile kullanılmıştır.

5.4. ŞİMDİ İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ

İşaretleyiciler, dilbilgisel açıdan bakıldığında cümlede tek bir görevi üstlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumla birlikte kullanıldıkları bağlama göre birden fazla formda kendilerine yer edinmiş durumdadırlar. Şimdi işaretleyicisi akla ilk gelen görevi zarf olarak karşımıza çıkmaktadır. Cümlede zaman ilişkisinin kurulması açısından anahtar konumunda işlev göstermektedir. Bu durum zaman zarfı olarak ele alınmasını sağlar. Doğru olmakla birlikte zaman zarfı anlamı içinde bulunulan durumu göstermenin yanında işaretleyici kimliği ile zarf kullanımının ötesinde bir işle üstlenebilir. Konuşma esnasında, iletilmek istenilen mesajın doğruluğunun altını çizmek için de görev almaktadır. Konuşmanın çerçevesine göre görevleri şekillenmektedir. Zarf mı yoksa işaretleyici olarak mı görev aldığını anlamak için diğer işaretleyicilerde olduğu gibi semantik olarak incelemek gerekmektedir. Şimdi işaretleyicisinin bu özelliğini Schiffrin “kategorilerin ayrımı yapılmış olsa da bir jetonun hangi yere ait olduğuna yakından bakarak anlayabiliriz” diyerek açıklamıştır(Schiffrin, 1987:23). Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda şimdi, şu içinde bulunduğumuz zaman dilimi anlamına gelen zarf olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görevinin yanın da uygun bağlamda kullanıldığı zaman konuşmada konudan konuya geçişi belirten işaretleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. “Şimdi işaretleyicisi bir söz değişiminde bir konudan ötekine ya da bir önceki konuya geçişi belirtmektedir.” (Schiffirin, 1987).

Frekans değeri ile dördüncü sırada yer alan şimdi işaretleyicisi incelenen kitaplarda kullanım sıklığı olarak birinci seride on dört, ikinci seride on sekiz, üçüncü seride yirmi beş, dördüncü seride on altı, beşinci seride dokuz ve altıncı seride on üç olmak üzere toplam doksan beş kez kullanılmıştır.

5.4.1. İşlevleri

5.4.1.1. Konudan Konuya Geçiş Belirtme

Konuşma esnasında bazı durumlarda konuşucuların zihninde birden fazla durum, düşünce konusu belirebilmektedir. Böyle durumlarda geçişi sağlamak için ‘şimdi’ işaretleyicisi kullanılır. Bu geçiş aynı konuya tekrar dönüş yapmak ya da aynı konunun farklı bir boyutuna değinmek için de kullanılabilir.

Dolunay Dedektifleri gizemi ortaya çıkaran mektupları takip ederek gizemin diğer ucunda yer alan Bayan Brickel’e ulaşmışlardır. Dedektifler, polis ve Bayan Brickel konuşmaktadır.

Ece:

“Şeyy ? Aleve tuttuysa alevler sahteyse yanması gerekmez miydi? Uçlarında yanık bile yok onların. Yani uçlarında yanık bile yok onların.”

Polis:

“Sahte olan kâğıtlar değildi, yazılardı. Aynı türde kâğıt kullanıldı; ağırlığında, görünüşünde bir değişiklik olmaması için sahte yazılar da yanmaz kâğıtlara yazıldı.”

Kadın, cılız sesiyle araya girdi:

Bayan Brickel:

“Benden ne istiyorsunuz? Elimde formül de yok, satacak bir şey de ... Babamdan kalan en değerli şey buydu bana, onu da tam buldum derken aldınız elimden. Şimdi ne istiyorsunuz benden? (DDS2:158).

Polis kadının yanına oturdu ve asıl sormak istediklerini sormaya başladı.

Yukarıdaki konuşmada polis ve Ece kâğıtların neden yanmadığını, sahtesinin orijinalinden ne gibi bir farkı olduğunu konuşmaya başlamış ve esas konudan uzaklaşmaya başlamışlardır. Bu durumun farkında olan Bayan Brickel polis ve Ece’ye dönerek bu konular bir kenara bırakırsak benden ne istiyorsunuz şimdi esas konuya geçiş yapmalarını sağlamıştır. Şimdi işaretleyicisi ile sorulan bu soru konuyu alakasız

bir konuda esas konuya geçirmiştir. Şimdi işaretleyicisi burada konudan konuya geçişi belirtme işlevi ile kullanılmıştır.

Aşağıdaki konuşmada Dolunay Dedektifleri üyeleri ve Fırat izlenmesi gereken yol hakkında konuşurlarken tartışma çıkmıştır. Olay yapacakları işlerden uzaklaşıp bu süreçte kimin nasıl çalıştığına gelmiştir.

Oğuz:

“Gördüğünüz gibi biz de elimizden gelen her şeyi yapmaya çalışıyoruz. Nerede ne zaman araştırıp duruyoruz. Bir de eleştiriyorsun takılıp kalıyorsun diye!.”

Fırat:

Haklısın Oğuz. Sinirlerim bozuldu, özür dilerim. Siz bildiğiniz gibi yapın araştırmanızı. Artık bu sayfayı kapatmalıyım, babama yakalanmak istemiyorum.

Oğuz sert konuştuğu için üzölmüştü.

Oğuz:

Tamamdır boş ver dediklerimi.

Ada:

“Şimdi özet veriyorum; herkes beni dikkatle dinlesin; bakın bir daha anlatmam! Şimdiye değin okuduğumuz iletilerdeki adresleri not aldık. Hepsine tek tek arama motorundan bakacağız tamam mı?” (DDS2:80).

Yukarıdaki konuşmada Oğuz ve Fırat esas konu üzerinde konuşurken konuyu başka bir yere kaydırıp tartışmaya başlamışlardır. Konunun farklı bir bağlama geçtiğini kendilerinin de hissettiğini geri adım atıp özür dilemelerinden anlayan Ada konuyu esas konuya geçirmek için şimdi işaretleyicisini kullanıp dikkati üzerine çekmiş ve konuya geçiş yapmış nasıl bir yol izleyeceklerini anlatmıştır. Şimdi işaretleyicisi bu bağlamda konudan konuya geçişi belirtme işlevi ile kullanılmıştır.

5.5. TAMAM İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ

Tamam kelimesi konuşma sürecinde bağlamına göre sıfat, edat ve ünlem olarak kullanılmaktadır. Büründüğü bu tüm görevler konuşmaya farklı anlamlar katmaktadır. Konuşmanın akışını şekillendirmektedir. Sıfat olarak kullanıldığında ‘bütün’, ‘tam’ anlamı vererek konuşmaya konu olan durumun eksiksiz, tümünün ele alındığını anlatmaktadır. Teklifsiz, kendiliğinden akışta olan bir konuşma esnasında

kullanıldığında edat görevi aldığını göstermektedir. Eğer konuşma esnasında beğenilmeyen bir durum, fikir ile karşılaşınca tepki vermek için söze başlandığında kullanılırsa ünlem olarak görev aldığı anlaşılmaktadır. Dilbilgisel olarak bakıldığında birçok görevde kullanımı görülmektedir. Konuşma sırasında bağlam çeşitliliğinin artmasıyla tamam kelimesi işaretleyici olarak incelendiğinde işlevleri artmaktadır. Anlatımı zenginleştiren bir unsur hâline geldiği görülmektedir. Tamam işaretleyicisi, cümle içinde kullanıldığı bağlama göre beş ayrı işlevde kullanılmaktadır. Bunlar; iletilmiş bilgiyi değerlendirme, söylemi bölümlere ayırma, konudan konuya geçişi belirtme, örneklendirme, dinleyiciye konuşması için söz verme işlevleridir. (Lee, 2001)

Tamam işaretleyicisi incelenen kitaplarda frekans değeri olarak yedinci sırada yer almaktadır. Konuşmalarda tamam işaretleyicisinin örneklendirme işlevi ile görev aldığı bir bağlam tespit edilememiştir. En çok görev aldığı işlem iletilmiş bilgiyi değerlendirme olmuştur. Tamam işaretleyicisinin serilerde yer alan kullanım sıklıkları; birinci seride bir, ikinci seride on iki, üçüncü seride iki, dördüncü seride yedi, beşinci seride on iki ve altıncı seride sekiz olmak üzere toplam kırk iki kez olmuştur.

5.5.1. İşlevleri

5.5.1.1. İletilmiş Bilgiyi Değerlendirme

Konuşucu iletişim esnasında karşındaki kişinin iletmek istediğini anladığını ve söylediklerini duyduğunu ifade etmek dönüt vermelidir. Konuşucunun ya da dinleyicinin istediği dönütü vermek için tamam işaretleyicisini kullanır.

Dolunay Dedektifleri üyelerinden Birce bu seride gizemi çözmek için yardım ettikleri Burç ile konuşmaktadırlar.

Birce:

“Aaa, biliyorsunuz değil mi bu gece dolunay var”

Burç:

“Ben gece gelemem, izin almam çok zor.”

Birce Burç’un bunaldığını anlar.

Birce:

“Tamam, sen zorlama kendini.” (DDS6:131).

Yukarıdaki konuşmada Burç ve Birce konuşmaktadırlar. Birce ilettiği bilgiye cevap almak üzere bir soru sorar. Burç olumsuz anlamda cevap verir. Birce Burç'un beden dilinden okuduğu huzursuzluk iletilerini anladığı için tamam işaretleyicisini kullanır ve iletilen bilgiyi anlayıp cevap verdiğini sezdirir. Tamam işaretleyicisi bu konuşmada iletilen bilgiyi değerlendirme işlevi ile kullanılmıştır.

Bu seride gizeme konu olan adamlar, yakalarına takılan iğne şeklindeki telsiz cihazlar ile haberleşmek için deneme yapmaktadırlar.

Adam Bir:

“Siyah'tan Beyaz' a. Buluşma yerindeyim, tamam.”

Adam İki:

“Anlaşıldı, uydudan izliyoruz merak etme, tamam.” (DDS4:99).

Yukarıdaki konuşmada kişiler telsiz ile birbirilerine bilgi ileterek iletişim kurmayı amaçlamaktadırlar. Söylediklerinin karşıdaki kişiye iletilip anlaşılıp anlaşılmadığını anlamak için tamam işaretleyicisi kullanılmıştır. Bir iletinin anlaşılması sürecinde değerlendirme basamağı doğal akış içerisinde gerçekleşmektedir. Tamam işaretleyicisi bu konuşmanın bağlamında iletilmiş bilgiyi değerlendirme işlevi ile kullanılmıştır.

5.5.1.2. Söylemi Bölümlere Ayırma

Konuşmanın etkili bir şekilde devam etmesi için konuşma sırasında dinleyicilerden geri bildirim almak gerekmektedir. Geri bildirim sonucunda konuşmacı, iletinin anlaşılıp anlaşılmadığını belirleyecektir. Aldığı geri bildirim doğrultusunda söylemlerinde düzenlemeler yapacak ve bölümlere ayıracaktır. Konuşmacı bu geri bildirimi alabilmek için konuşmanın bazı bölümlerinde tamam işaretleyicisini kullanarak soru sorabilir. “Konuşucu, dinleyiciden iletisinin anlaşıldığına ilişkin onay aldıktan sonra sözüne devam eder ve böylelikle iletisini anlaşılır bölümlere ayırmış olur.” (Demirtaş, 2004)

Aşağıdaki konuşmada Şehmus ve Hasan yaşanan olaylar hakkında konuşmaktadırlar. Hasan durumun önemini Şehmus'a aktarır.

Hasan:

“Şehmus ağabey aşağıyı gezmeyin tamam mı ? Hemen arabaya atlayıp olabildiğince çabuk geri dönün.”

Şehmus’un gözleri büyüdü.

Şehmus:

“Hayırdır ne oldu Hasan?”

Hasan:

“Çocuklara belli etme, çok ciddi bir durum var, daha fazla anlatamam uçarak gelin.” (DDS3:110).

Yukarıdaki konuşmada Hasan, Şehmus’a tehlikeli bir durum olduğunu anlatmak istemektedir. Bu noktada söylemine doğrudan tehlike arz eden durum ile başlamak yerine tehlikeden nasıl korunacakları söylediği bölüm ile giriş yapmıştır. Tamam işaretleyicisi ile soru sorması söyleminin ötesinde bir bölüme atıfta bulunduğunun göstergesidir. Bu söylemin burada bitmediğini ve esas bölümün söylenmediğini anlayan dinleyici Şehmus esas söylem bölümünü söylemesi için ne olduğunu sormuş ve Hasan zihnindeki esas düşünce bölümünü dinleyiciye aktarmıştır. Tamam işaretleyicisi söylemi bölümlere ayırma işlevi ile görev almıştır.

Dolunay Dedektifleri üyelerinden Birce ile bu seride gizeme konu olan Mayıs’a kendince birtakım sorgulamalar yapmaktadır. Bu sebeple Mayıs’ın sorguda olduğunu anlamaması için konuyu dolandırıp başka yerlerden soru soruyormuşçasına ağzından laf alma çabası içindedir.

Mayıs Birce’nin yapmak istediği şeyi anlar ve sorar.

Mayıs:

“Beni izliyorsunuz, birilerini izlemek çok ayıp, değil mi?”

Birce:

“Seni izlediğimizi de nereden çıkardın ?”

Mayıs:

“Birbirimize karşı açık olmayacaksa bu konuşmanın hiçbir anlamı kalmaz.”

Birce:

“Nasıl bir yanıt vermemi isterdin?”

Mayıs:

“ Açık konuşalım istiyorum Birce. Niçin beni izlediğinizi öğrenmek istiyorum”

Birce:

“Peki tamam, açık konuşacağım. Senin mezarlıkta ne yaptığını merak ettik.”
(DDS5:81).

Yukarıdaki konuşmada söylem içerisinde verilmek istenen mesaj baştan bölümlere ayrılan bir bağlam içerisinde sunulmuştur. Birce, doğrudan söylemine yer verip dinleyiciye Mayıs’a sorması gereken durumu söylemlere ayırmış ve bölüm bölüm sunmuştur. En sonda bu durumu tamam işaretleyicisi ile noktalamış ve söyleminin diğer ve esas olan bölümüne gelmiş ve iletisini dinleyiciye sunmuştur. Tamam işaretleyicisi ile söylemin bir bölümünden diğer bölümüne geçişi sağlamıştır. İşaretleyici söylemi bölümlere ayırma işlevi ile kullanılmıştır.

5.5.1.3. Konudan Konuya Geçişi Belirtme

Konuşma esnasında bazı durumlarda konuşucuların zihninde birden fazla durum, düşünce belirebilmektedir. Böyle durumlarda konuşucu duygu ve düşünceleri arasında geçişi sağlamak için ‘tamam’ işaretleyicisini kullanır. Bu geçiş aynı konuya tekrar dönüş yapmak ya da aynı konunun farklı bir boyutuna değinmek için de kullanılabilir.

Dolunay Dedektifleri konu hakkında kendi aralarında konuşmaktadırlar. Tam başka bir konu hakkında ortak bir karar almışken Ada farklı bir konuya geçiş yapar ve şart sunar.

Oğuz:

“Ada, Fahri amcaya söylesene Tod Pudku adını. Ne de olsa onun istihbaratı güçlüdür.”

Birce:

“ Hayır ya söylemin güler bize.”

Oğuz:

“Ama bu farklı bir durum, hem Fahri amca gülmez bize.”

Ada:

“Tamam, istiyorsunuz söylerim babama, ben de sizden bir şey istiyorum.”
(DDS4:82).

Yukarıdaki konuşmada yürütülen fikirler hakkında geçerli delillere ulaşmak için başka kişiler ve onların verecekleri bilgilere ihtiyaç vardır. Konuşma bağlamından ve cümlelerden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ihtiyaç olan bilgiye ulaşması istenilen kişi Ada’dır. Ada tamam işaretleyicisini kullanarak konuya açıklık getireceğini belirtir ama devamında başka bir konuya geçer ve karşındaki kişilerden bir şey isteyeceğini söyleyerek konuyu başka bir yere getirir. Tamam işaretleyicisi burada ve devamındaki bağlam ile birleştirildiğinde konudan konuya geçişi belirtme işlevi ile görev almıştır.

Birce ve Bilgecan konuştukları konu hakkında annelerine söylemek noktasında önceki konuşmalarına da atıflarda bulunarak tartışmaktadırlar.

Bilgecan:

“Unutma Birce! Annem yalan söyleyen birini vücut dilinden anlar demiştin, dikkatli konuş, tamam mı?”

Birce:

“Acaba diyorum, anneme anlatsak olanların hepsini.”

Bilgecan:

“Delirdin mi sen? Anlatalım da bizi bir daha bırakmasın öyle mi?”

Birce:

“Tamam, tamam! Dediğiniz gibi yapacağım.” (DDS5:70).

Yukarıdaki konuşmada Birce ve Bilgecan bağlamsal olarak anlık konuşulan konu hakkında bir uzlaşmaya varamamışlardır. Bu noktada daha önceki konuşmalarına konu olan bir çözümü kullanacağını belirtmiştir. Bu daha önceki konuşma konularına geçiş yaparken tamam işaretleyicisi kullanılmıştır. İlk tamam işaretleyicisi iletilen bilginin değerlendirilmesi sonucu verilen cevaptır. İkinci tamam işaretleyicisi de önceki konudan yeni konuya geçişi sezdirenen konumda kullanılmıştır. İkinci tamam sayesinde Birce’nin başka anlık olarak başka bir konuyu kast ederek cevap verdiği anlaşılmaktadır. Tamam işaretleyicisinin konudan konuya geçiş işlevinden yararlanılmıştır.

5.5.1.4. Örneklendirme

Konuşucu konuşmasında anlatıyı somutlaştırmak ya da daha geniş bir şekilde açıklamak için tamam işaretleyicisini kullanarak örneklendirme yapabilir.

Tamam işaretleyicisi incelenen seride örneklendirme işlevi ile kullanımına rastlanılmamıştır. Bu durum bulgular kısmında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

5.5.1.5. Dinleyiciye Konuşması İçin Söz Verme

Konuşma sadece sesli etkileşim içermemektedir. Beden dilinin kullanımı da konuşmada etkilidir. Böyle anlarda konuşmacı bağlamdan yola çıkarak beden dili ile tamam işaretleyicisini kullanınca karşındaki dinleyiciye soru yolu ile söz verme işlevini kullanmış olur.

Dolunay Dedektifleri bir yol ayrımına gelmiş ve çetenin kendi içerisinde görev paylaşımı yaparak ayrılması gerekmektedir. Bu süreç içerisinde birbirilerinden karşılıklı olarak söz almaları gerekmektedir.

Ece:

“Abla, ben annemi özledim, gitmek istiyorum.”

Birce:

“Bak Ece, kısa sürede her şey yoluna girecek, biz de dönebileceğiz tamam mı?”

Ece:

“Çok uzun süreceği söyleniyor. Ne yaparız biz o zaman?”

Ece'nin ağlaması üzerine diğerleri ve Birce kızarak şimdi sırası değil lütfen ağlama ve sabret senden istediğimi bu diyerek tepki gösterirler. (DDS3:136).

Yukarıdaki konuşmada Birce mevcut durumda Ece'nin sakin kalıp kalamayacağını anlamak için tamam işaretleyicisi ile soru sorarak Ece'ye söz vermekte ve beklediği olumlu cevabı almak istemektedir. Ece kendisinden bir cevap beklendiğini anlamış zihninde olan düşünceleri dile getirerek cevabını vermiştir. Verdiği cevap ona söz verilmesinin karşılığında beklenen cevap olmamıştır ama Ece tamam işaretleyicisi ile sorulan sorunun ondan cevap istenildiğini sezdirmiştir. Tamam işaretleyicisi burada dinleyiciye konuşması için söz verme işlevi ile kullanılmıştır.

Gizemin çözülmesinde rol olan polis Fahri Kozalak çocuklardan artık daha fazla bir şeye karışmamaları için uyarılarda bulunmakta ve çocuklardan onay beklemektedir.

Bilgecan:

“Ne olur siz de biraz bize bilgi verin de rahatlayalım”

Fahri Kozalak:

“Yakında siz de her şeyi öğreneceksiniz. Biraz sabırlı olun ama tamam mı? Kimseye bir şey söylemeyin. Birkaç gün içinde orada olacağım.”

“Bilgecan kulaları onda olan diğer çete üyelerine dönerek biraz daha beklememiz gerekiyor Fahri amcadan gelecek habere göre hareket edeceğiz açıklamasını yapar.” (DDS5:122).

Yukarıdaki konuşma ve devamında gelişen açıklamalar incelendiğinde Fahri Bey, çocuklara konuşma sırasında artık beklemeleri gerektiğini söyledikten sonra dönüt almak amacı ile tamam işaretleyicisi ile soru sorarak onlardan cevap beklemektedir. Çocuklardan Bilgecan’ın diğer üyelere yaptığı açıklama doğrultusunda Fahri Bey ile yapılan telefon konuşmasının amacına ulaştığı hem Fahri Bey’in hem de çocukların gerekli cevabı aldığı görülmüştür. Tamam işaretleyicisi burada karşısındakine söz verme işlevi ile sezdirilerek kullanılmıştır.

5.6. BÖYLE İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ

Böyle işaretleyicisi zarf olarak görevli konumdadır. Konuşma esnasında kullanıldığı yerde ‘bundan dolayı’ anlamını cümleye katar. Anlamsal olarak neden ve sonuç belirtme işlevi ile iletişimde yer almaktadır. Konuşmacı ile dinleyici arasındaki etkileşimi yönlendirme özelliğine sahiptir. Konuşmacı, konuşmasında aktarmak istediği iletinin içeriğine dair açıklamak getirmek istediğinde böyle işaretleyicisini kullanır. Bu açıklamanın içeriği iletiye dair neden belirtme olacağı gibi açıklamanın sonunda başka bir konuya geçişi belirtmek içinde olabilmektedir. Bu işlevlere ek böyle işaretleyicisi konuşmanın akışında kesintiye sebep olmamak için duraksama doldurmak için de kullanılmaktadır. Böyle işaretleyicisi, neden belirtme, konudan konuya geçişi belirtme, duraksama doldurma, olarak üç işlev ile dile getirilebilir. (Schiffrin, 1987). Frekans değeri ile üçüncü sırada yer alan böyle işaretleyicisi konuşmalarda üç işlevde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; neden belirtme, konudan konuya geçişi belirtme, duraksama doldurmaktır. En çok görev aldığı işlev konudan konuya geçişi belirtme en az ise duraksama doldurma olmuştur.

Böyle işaretleyicisi kullanım sıklığı olarak birinci seride on bir, ikinci seride otuz yedi, üçüncü seride otuz bir, dördüncü seride yirmi üç, beşinci seride yirmi iki ve altıncı seride yirmi iki olmak üzere toplam yüz kırk altı kez kullanılmıştır.

5.6.1. İşlevleri

5.6.1.1. Neden Belirtme

Konuşma sırasında konuşucu hem kendi hem de karşısındaki konuşucunun ifadelerinden hareketle anlamlar çıkarmaktadır. Bu anlamları ortaya çıkaran durumları ya da bu durumları doğuran diğer nedenleri açıklamak için bu yüzden belirtecini kullanabilir. “Konuşucu aynı zamanda öteki konuşucudan iletiye ilişkin daha fazla bilgi almak için bu belirteci soru ezgisi ile kullanabilir”. (Schiffrin, 1987).

Dolunay Dedektifleri üyeleri bir gezi için gittikleri akvaryumu gezerken oradaki görevli Serdar onlara bilgi vermektedir.

Bilgecan:

“Buraya tıklıp kalınca, okyanusun azgın sularını özlemezler mi?”

Serdar:

“Vatanlarını aramasınlar diye burada her türlü bakımları sağlanıyor. Örneğin Atlantik, Pasifik ve Hint Okyanuslarından, ya da Kızıldeniz’den gelenlerin beslenme biçimleri ve su ısıları farklı, böyle olmasa ölürlere zaten.” (DDS2:110).

Yukarıdaki konuşmada Serdar çocukların sorusunun cevabını neden belirterek açıklama yapmaktadır. Nedenlerini, açıkladıktan sonra böyle işaretleyicisini kullanarak nedenleri bir sonuca bağlamıştır. Böyle işaretleyicisi burada neden belirtme işlevi ile kullanılmıştır.

Dolunay Dedektifleri üyeleri bu kitaba konu olan gizemin bir parçası olan kaya tünellerden geçiş yapmaktadırlar. Karanlığın içinde anında yanan ışıklardan korkmaları üzerine konuşmaya başlamışlardır.

Birce: Çılgılık atarak

“Heyy, kim yaktı ışığı?”

Oğuz:

“Korkma Birce, bu ışıklardan bahçede de var. Kımıldayan bir şey görünce yanıyor, o geçince sönüyor, otomatik bir sistem bu. Böylece elektrik harcaması daha az oluyor. Anlaşılan, buraya da onlardan yapmış Tom Amca.” (DDS1:55).

Yukarıdaki konuşmalarda Birce’nin korkusunun yersiz olmasının nedenini Oğuz açıklamaktadır. Neden sonuç ilişkisini kurarken böyle işaretleyicisini kullanarak neden o ışıklandırma sisteminin tercih edildiği açıklanmıştır. Böyle işaretleyicisi neden belirtme işlevi ile kullanılmıştır.

5.6.1.2. Konudan Konuya Geçiş Belirtme

Konuşma esnasında bazı durumlarda konuşucuların zihninde birden fazla durum, düşünce belirebilmektedir. Böyle anlarda konuşucu konuşma ile ilgili açıklamalar yapmaktan ve konuyla ilgili örnekler verdikten sonra tekrar ana konuya dönmek için bu yüzden belirtecini kullanabilir. Bir diğer kullanım olarak da konuşucu böyle işaretleyicisi ile söze başlayıp önceki iletiyi başka sözcüklerle açıklayabilir (Schiffrin, 1987)

Gizemi çözmek için delil arayan Dolunay Dedektifleri kendi aralarında konuşmaktadırlar.

Tom bilgisayarını açık unutmuştur.

Bilgecan:

“Hiç de doğru bir davranış değil bu yaptığımız. Tom amca fark ederse çok ayıp olur.”

Ada:

“Valla, haklısın. Çok ayıp, ben böyle bir şey yapsam babam çok kızar.” (DDS1:48).

Yukarıdaki konuşmada Ada babasının buna benzer bir durum karşısında vereceği tepkiyi anlatırken böyle işaretleyicisini kullanmıştır. Bu sayede ortamda babasının vereceği tepki olmadan babasını ile daha önce yaşanan tecrübelerine atıfta bulunmuştur. Esas konu Tom’un açık kalan bilgisayarını izinsiz incelemekken Ada’nın babasının vereceği tepkiye farklı bir konuya gelmiştir. Böyle işaretleyicisi konudan konuya geçiş yapmayı sağlamıştır.

Bu seride çözülmeye çalışılan gizemin kötü kahramanları görevleri hakkında konuşmaktadırlar.

Adam Bir:

“Yok artık, karşılaşmamışsınız herhalde! Görevimiz belli; onun dışında soru sormamız bile tehlikeli. İşini yap, paranı al, sus işte”

Adam İki:

“Saat geçmek bilmiyor, neden burada bekliyoruz, çıkıp dolaşsak ya...”

Adam Bir:

“Emir böyle, burada beklememiz gerek.” (DDS1:101).

Yukarıda yer alan konuşmada dışarı çıkmak isteyen adama verilen emir böyle cevabı doğrudan konuyu başka bir konuya bağlamaktadır. Anlık olarak aralarında geçen konuşmada herhangi bir emirden bahsedilmemektedir. Ama olmaz çıkamayız diye cevap veren adam daha önce konuşma konusu olan emri, şu an konuşma konusu olan konu ile ilişkilendirerek geçişi sağlamıştır. Böyle işaretleyicisi konudan konuya geçişi sağlamıştır.

5.6.1.3. Duraksama Doldurma

Konuşma esnasında konuşucu, düşünmek için zaman ihtiyaç duymaktadır. Bu anda konuşma akışını kaçırmamak, söylemin önemini kaybetmemek için böyle işaretleyicisini kullanabilir.

Aşağıdaki konuşmada bu seride yer alan Haluk ve Ece gezerlerken Ece kaybolmuştur. Yolda tesadüfen Pau ile karşılaşmış onun kaybolduğunu anlamıştır. Ve konuşmaya başlamışlardır.

Serdar:

“Gezmeye gelmiştik, Ece ile karşılaştık. Sizi aradığımı anladım.”

Haluk:

“Ah ne iyi olmuş, iyi ki karşılaşmışsınız”

Ece:

“Ona teşekkür ettiğimi söyle Haluk abi.”

Haluk:

“Ece sana teşekkür ediyor Pau. Yanındaki yumurcak da kim böyle? Çocuğun olduğunu bilmiyordum” (DDS2:116).

Yukarıdaki konuşmada Haluk Pau’ya anlık gelişen bir konuşma içerisinde soru soracaktır. Yanındaki çocuğu merak etmiştir bunu sormak için soru cümlesini toparlamak için duraksama yaptığında böyle işaretleyicisini soru yoluyla kullanmıştır. Devamında soruyu nasıl soracağını toparladığı için böyle ile doldurduğu duraksama arasından sonra soruyu tamamlayan cümleyi kurmuştur. Böyle işaretleyicisi Haluk’un zihnini toparlamak için verdiği arada duraksama doldurma işlevi ile görev almıştır. Konuşmanın akışı duraksamaya uğramamıştır.

Bu serideki gizemi çözmek için görevli olan sivil polis Fahri Kozalak ekip arkadaşlarının gizemli adaya gitmek için buldukları tekne hakkında konuşmaktadırlar.

Teknenin yitikliğini gören Fahri Kozalak sinirlenmekle şaşırmaq arasında konuşur.

Fahri Kozalak:

“Yahu başka tekne bulamadın mı, ne bu böyle küüstür!” (DDS1:81).

Yukarıdaki konuşmada göreve çıkacakları tekneyi beğenmeyen Fahri Kozalak tepkisini göstermektedir. Tepkiyi gösterirken söyleyeceği kelimeyi ararken önce karşındakine başka tekne bulamadın mı sorusu ile konuşmaya başlamış bağlama tam oturması gereken kelimeyi düşünmeye devam ederken böyle işaretleyicisi ile duraksama arasındaki boşluğu doldurmuştur. O sırada zihninden düşüncelerini özetleyecek en uygun kelimeyi bulmuştur. Böyle işaretleyicisi duraksama doldurma işlevi ile kullanılmıştır.

5.7. ÇÜNKÜ İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI VE İŞLEVLERİ

Çünkü, cümledeki görevi itibariyle karşımıza bağlaç olarak çıkmaktadır. Bağlaçlar cümlede kelimeleri, kelime gruplarını ve önermeleri anlamsal olarak birbirine bağlamakla yükümlüdürler. Tek başlarına kelime olarak anlamları olmamakla beraber bağlamla birleşince cümlelerin genelini etkilemektedirler. Bu etkileme derin yapıda görülecek anlamsal bir etkilemedir. Çünkü işaretleyicisi, konuşucunun kullandığı yerden itibaren ileti hakkında neden belirten bir açıklamaya gireceğinin göstergesidir. “Konuşucu, konuşmalarında neden belirteceği cümlelerinde çünkü işaretleyicisini

kullanabilir. Çünkü işaretleyicisi konuşmada 'neden belirtme' işleviyle ortaya çıkabilmektedir (Schiffrin, 1987).”

İletisine yönelik ‘şundan dolayı’ açıklamasına karşılık gelen neden belirtme amacıyla çünkü işaretleyicisini kullanacaktır. Kullanım sıklığı olarak altıncı sırada yer alan çünkü işaretleyicisi neden belirtme işlevi ile tek yerde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü işaretleyicisi birinci seride sekiz, ikinci seride yedi, üçüncü seride dört, dördüncü seride beş, beşinci seride dokuz, altıncı seride on altı kez toplamda kırk dokuz defa kullanılmıştır.

5.7.1. İşlevleri

5.7.1.1. Neden Belirtme

Konuşma sırasında konuşucu hem kendi hem de karşısındaki konuşucunun ifadelerinden hareketle anlamlar çıkarmaktadır. Bu anlamları ortaya çıkaran durumları ya da bu durumları doğuran diğer nedenleri açıklamak için çünkü işaretleyicisini kullanabilir. Konuşucu aynı zamanda öteki konuşucudan iletiye ilişkin daha fazla bilgi almak için bu işaretleyiciyi soru ezgisi ile kullanabilir. (Schiffrin, 1987).

Bu seride ele alınan gizemin çözülmesi üzerine komiser, olayın detaylarını açıklığa kavuşturmak için çetenin üyelerinden Bilgecan’ın annesi İpek Hanım’a olayı sebepleri ile anlatmaktadır.

İpek Hanım meyve suyundan bir yudum alıp konuştu.

İpek Hanım:

“İyi ama bunca zorluğa neden katlanılsın? Onların balıkadamları şişeleri çıkarınca niye hemen tekneye teslim etmiyorlardı?”

Komiser:

Çünkü bir dalışta çok miktarda şişe yukarı taşınabiliyordu ve bunca şişenin dikkat çekmeden gönderilmesi olası değildi. Bu karmaşık yol hem dikkatleri dağıtacak hem de gizliliği koruyacaktı. (DDS1:126).

Yukarıdaki konuşmada İpek’in yapılan eylemin nedenini anlamak için sorduğu soruya komiser çünkü işaretleyicisini kullanarak cevap vermeye başlamış ve devamında olayın nedenini belirterek açıklamıştır. Çünkü işaretleyicisi neden belirtme işlevi ile cümlede görev almıştır.

Dedektifler kendi aralarında gizemin çözülmesi için fikir istişaresinde bulunmaktadır. Birce, Ada ve Burç kendi aralarında konuşurken Ece'nin aklına bir ipucu için internet üzerinden araştırma yapmak gelir ve kendi zihni ile konuşmaya başlar.

O sırada Ece'nin aklına başka bir fikir geldi. Bilgisayarın başına geçip, arama motoruna Anadolu Tılsımları yazdı. Üç yüz bin sonuç çıktı.

Ece:

“Eyvah, buradan bir şey bulamam, anahtar sözcüğü değiştirmeli” diye yakındı. Aramayı biraz daha dar alanda yapmasında yarar vardı. “Taşmedrese Tılsım” yazıp yeniden denedi. Sonuç sayısı öncekine göre azalmıştı. Yirmi dokuz bin dokuz yüz sonuca ulaşıldı. Çünkü Anadolu'da Taşmedrese adıyla anılan pek çok yapı vardı, hepsi bu aramaya dâhil olmuştu. (DDS6:127).

Yukarıdaki zihinsel konuşma esnasında Ece, kendi araştırdığı soru hakkında neden çok fazla sonuç çıktığına cevap ararken kendi sorduğu soruya kendi nedenini açıklayarak cevap vermiştir. Bu açıklamayı yaparken cümleye çünkü işaretleyicisi ile başlamış ve nedenini belirtmiştir. Çünkü aramayı daha dar alanda yapmayı akıl etmişti. Çünkü işaretleyicisi bu bağlamda neden belirtme işlevi ile kullanılmıştır.

5.8. AMA İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI, İŞLEVLERİ VE ÖRNEKLERİ

Ama işaretleyicisi cümlede bağlaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağlaçlar anlamsal olarak cümlede bağlantı kuran unsurlardır. Bağlamsal olarak birçok yerde görev alarak anlamı çeşitli açılardan bağlamaktadırlar. Ama işaretleyicisi aldığı anlamsal görevler açısından daha fazla etkileşimi yönlendirmektedir. Bu görevler “Çelişkili ve tutarsız iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz, Uyarma veya şartlı bir ifade niteliğinde olan bir cümleyi, başka bir cümleye bağlamaya yarayan bir söz, Beklenmeyen bir sonucu anlatan iki cümleyi onun sebebi durumunda olan cümleye bağlayan bir söz, bir yargıyı veya bir buyruğu pekiştirmek için de kullanılan bir söz’ Bazen dikkati çekmek için cümlelerin sonuna getirilen bir söz ” (TDK,2015). olarak açıklanmaktadır. Schiffrin bu durumu “ ama bir söylem koordinatörü” olarak görev yapmaktadır diye açıklamıştır. Konuşucu konuşma esnasında karşıtlık belirtmek için ama işaretleyicisini kullanabilir. “Ama işaretleyicisi konuşma dilinde karşıtlık belirtmektedir.” (Schiffrin, 1987).

Ama işaretleyicisi cümlede tek bir işlevle karşıtlık belirtme işlevi ile yer alsada karşıtlık belirtme durumunu farklı şekillerde yönlendirme etkisine sahiptir. İletişim anında karşıtlığı, hem konuşucu hem dinleyici tarafından sağlayabilmektedir. Ama işaretleyicisi birinci seride elli, ikinci seride kırk beş, üçüncü seride on dokuz, dördüncü seride kırk dört, beşinci seride altmış iki ve altıncı seride elli dokuz olmak üzere toplam iki yüz yetmiş dokuz kez kullanılarak kullanım sıklığı olarak ikinci sırada yer almaktadır

5.8.1. İşlevleri

5.8.1.1. Karşıtlık Belirtme

Konuşucu, konuşma esnasında söylenenlere karşıt bir görüşte olduğunu gösterecek açıklamalarda ya da konuşucunun mevcut fikrine karşıt bir ileti sunacağı bölüme geldiği zaman ama işaretleyicisini kullanmaktadır. “Ama işaretleyicisi, konuşucunun bir önceki söze ters bir görüşte olduğunu gösteren bir karşıtlık işaretleyicisidir.” (Schiffrin, 1987)

Bu seride çözölen gizem iki kardeş olan Erhan ve Serhan Azilkingil’i ilgilendirmektedir. Dolunay çetesi buldukları ipuçlarını daha iyi anlatmak ve açıklamak için kardeşleri Komiser Dursun’a yönlendirmişlerdir. Komiser ile kardeşler konuşmaktadırlar.

Erhan ve Serhan kardeşler babalarının çalınan kemiklerinin akıbeti için komiserin karşısındadırlar.

Serhan:

“ Kim çalmış babamın kemiklerini niçin?”

Komiser Dursun:

“Ali Nar adında birini tanıyor musunuz?” diye sordu.

İki kardeş bir an bakışıp hayır anlamında başlarını salladılar.

Komiser Dursun:

“Kardeşiniz olduğunu iddia ediyor.”

ERHAN:

“Ne kardeşi?”

Serhan:

“Biz iki kardeşiz komiserim, başka kardeşimiz yok.”

Komiser Dursun:

“Babanızın ölmeden önce bu konuyu sizinle konuştuğunu söylüyor ama Ali Nar.”

Kardeşler nasıl yani dercesine bakar.

Komiser Dursun:

“Bakın baştan alayım.” diyerek anlatmaya başlar. (DDS5:133).

Yukarıdaki konuşmada komiser ve kardeşler gizeme konu olan babanın geçmişi hakkında konuşmaktadırlar. Kardeşler yıllarca bildikleri bir durumun tam tersinde karşıt bir durum ile karşılaşmışlardır. Kardeşler, babalarının onlardan sakladıkları Ali Nar adında bir kardeşi olduğunu öğrenmişlerdir. Komiser bunu biliyor musunuz sorusunu kardeşlere yöneltir. Kardeşlerden hayır yanıtını aldıktan sonra bu durumun tam tersi olması gerektiğini bilmelerini gerektiğini belirtmiştir. Bu belirtmeyi yaparken ama işaretleyicisini kullanarak, onlarda olan bilgiye karşıtlık sunmaktadır. Ama işaretleyicisini kullandıktan sonra kardeşlere karşıtlık unsuru olarak verilen yeni kardeşleri olan Ali Nar’dan bahsedilerek karşıtlık iyice belirginleştirilmiştir. Ama işaretleyicisi karşıtlık belirtme işlevi ile kullanılarak alışılmış duruma karşı yeni bir durum ortaya çıkarmıştır.

Bu serideki gizemin içerisinde yer alan Feza Koray uzaktaki kızı ile telefonda konuşmakta ve Van’ın güzelliklerinden bahsetmektedir.

Feza Koray:

“İyiyim, çabuk döneceğim. Buradan sana ne getireyim” ?

Kızı:

“Ne bileyim oranın nesi var anne?”

Feza Koray:

“Mmm... Mesela otlu peyniri meşhur ...”

Kızı:

“Yooook, sakın getirme, ağzıma sürmem!”

Feza Koray:

“Ama çok güzel...”

Kızı:

“Ay, hayır yaaa istemiyoruz. Sen bir şey getirme en iyisi tamam mı?”
(DDS4:193).

Yukarıdaki anne kız konuşmasında anne kızına otlu peynirin çok meşhur olduğundan ve tadının hoşluğundan bahsetmektedir. Kızının tadının kötü olacağı yüzünden istememesi üzerine ona düşüncesinin tam tersine tadının çok güzel olduğunu ama işaretleyicisini kullanarak belirtmiştir. Ama işaretleyicisi burada karışıklık belirtme işlevi ile kullanılarak düşüncenin aksini göstermede görev almıştır.

5.9. VE İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI İŞLEVLERİ VE ÖRNEKLERİ

Ve işaretleyicisi konuşmada iki şekilde görev alır. Birincisi konuşma esnasında bağlaç olarak anlamsal birliğin sağlanmasını üstlenir. Diğer işaretleyicilerin de sağladığı gibi etkileşimi yönlendirme etkisine sahiptir. Ve işaretleyicisinin anlamsal birimleri koordine etmesinin yanındaki diğer özelliği cümledeki anlamsal rolleri sıraya koymasındır. Bu rolleri ayrı ayrı belirttiği için iletişim esnasında karışıklığın önüne geçer. Böylelikle cümledeki ilişkileri işlevlerine göre akış içerisinde ayırır ve konuşucu ile dinleyici arasından ileti yığılmasından dolayı oluşabilecek karışıklığı önler. Konuşmanın devamlılığını sağlar. Ve işaretleyicisi birinci seride yetmiş beş, ikinci seride doksan dört, üçüncü seride elli üç, dördüncü seride yetmiş beş, beşinci seride seksen üç ve altıncı seride yetmiş üç olmak üzere toplam dört yüz elli üç kez kullanılmıştır. “Ve işaretleyicisinin söylemi bölümlere ayırma, konudan konuya geçişi belirtme ve duraksama doldurma olmak üzere üç işlevi vardır (Schiffrin, 1987)”. Birincisi, konuşmanın anlamsal olarak daha sağlıklı anlaşılabilmesi için söylemin yığın hâlinde ilerlemesinin önüne geçer. Söylemi bölümlere ayırır. İkincisi, konuşmaya konu olan ileti değeri taşıyan durum, düşünce ve olaylar arasında geçişi sağlar. Konuların farklı iletiler taşıdığına dikkat çekerek konudan konuya geçişi sağlar. Üçüncüsü konuşma devam ederken konuşucuya, konuşmasının devamı için zihinsel hazırlık yapma anlarında sürecin kontrolden çıkmasını önler. Bu zihinsel hazırlık anlarında konuşmanın bölünmemesi için duraksama doldurur. Kitaplardaki konuşmalarda en çok kullanılan işaretleyici olan ve, işlevleri açısından incelendiğinde en çok görev alanı olan

işlev söylemi bölümlere ayırma, en az görev alanı olan işlevi ise duraksama doldurmaktır.

5.9.1. İşlevleri

5.9.1.1. Söylemi Bölümlere Ayırma

“Ve işaretleyicisi ile konuşucu, dile getirdiği iletiyle daha önceki sözüne devam ettiğini belirtmektedir” (Schiffrin, 1987). Ve işaretleyicisi ile birbiri ile bağlantılı sözcük ve durumların anlamsal olarak takip etmesini sağlar.

Aşağıdaki konuşmada bu seride ele alınan aile ilgili gerekli araştırmalar yapılmış ve Dolunay Dedektifleri üyelerine mail atılmaktadır.

Doktor Hasan:

“Sevgili Ada,

Dilerim iyisindir. Babanla konuyu konuştuktan sonra gerekli araştırmayı yaptım. Sizi davet eden Fırat'la tanıştım dersin çok şaşırırs mısın bilmem. Babası Şehmus Bey, ilkokul öğretmenliğinden bu yıl emekli olmuş; üç yıl önce bir kazada annesini ve ağabeyini kaybetmiş Fırat.” (DDS3:19).

Yukarıda alınan konuşma örneğinde Doktor Hasan söylemine anlam bütünlüğü vermek, birbiri ile bağlantılı olan bir durumu sunmak ve işaretleyicisinden yararlanmıştır. Ve işaretleyicisi burada doktorun söylemini anlam karmaşası olmasının diye bölümlere ayırma işlevi ile kullanılmıştır.

Aşağıda Dolunay Dedektifleri üyeleri yemek yedikleri masayı betimlemektedirler.

“Dikdörtgen masanın üzerinde fırında pişmiş tavuk, kızarmış patates, pilav, çoban salatası ve ayran vardı.” (DDS1:32).

Yukarıda alan betimleme cümlesinde masanın üstünde yer alanlar yemekler ve içecekler olarak türlerine göre bölümlere alınarak sunulmuştur. Yemeklerden içeceklere geçilen kısımda ve işaretleyicisinin söylemi bölümlere ayırma işlevinden yararlanılmış tür ve anlam karmaşasının önüne geçilmiştir.

5.9.1.2. Konudan Konuya Geçişi Belirtme

Konuşma sırasında ele alınan iletinin işlendiği konudan başka bir konuya geçildiğini belirtmek için ve işaretleyicisi kullanılır. “Ve işaretleyicisi aynı zamanda yeni bilgi iletmeye de öncülük eder.” (Schiffrin, 1987)

Aşağıda bu kitaba konu olan gizemin bir parçası olan hastalık hakkında açıklamalar yer almaktadır.

“Hastalıkla ilgili iyileştirme yöntemleri ve aşının bilinmiyor olması karantinanın gitgide uzaması anlamına geliyordu. Halk, televizyonlarının başında, yapılacak açıklamaları beklerken, konuşan yetkililerin ses tonlarından, vücut dillerinden bile bir şeyler çıkarmaya başlamıştı.” (DDS3:134).

Hastalıkla ilgili yapılan açıklamada süreç hakkında iki değişkenden bahsedilerek bilgi verilmektedir. Bu değişkenler konunun iki farklı boyutuna işaret etmektedir. Bunlar; yöntemler ve aşıya karşı bilgi sahibi olunmamasıdır. Bu iki farklı konu üzerinde geçiş yapılırken ve işaretleyicisi konudan konuya geçişi belirtme işlevi ile kullanılmıştır.

Birce ve Ada’nın ilk tanışmaları hakkında konuşulmaktadır.

İpek Hanım:

Birce, Ada’yı çok sevmişti. Ada, kemerli burnu, kubbe gibi çıkıntılı alnı, kıvrırcık sarı saçları, dikkat çekecek kadar sivri çenesi ile değişik bir tipti. O da Birce gibi on iki yaşındaydı. İkisi de terazi burcuydu ve çok iyi anlaşmışlardı. (DDS1:22).

Birce ve Ada’nın yakın arkadaş olmaları üzerinde etkili olan ve birbiri ile ilişkili olan iki konuyu anlatırken ve işaretleyicisi kullanılmıştır. Burçlarının aynı olmasından ve iyi anlaşmaları farklı durumlardır. İki durum arasında geçiş yapılırken konudan konuya geçiş işlevi kendini sezdirmektedir.

5.9.1.3. Duraksama Doldurulma

Konuşma esnasında konuşucu, düşünmek için zaman ihtiyaç duymaktadır. Konuşucu duraksadığında düşünmek için zamana gereksinim duyduğunu belirtmek için ve işaretleyicisini kullanmaktadır.

Aşağıda yaşanan olayda bu seride yer alan Ali ve Serhan tanışmaktadırlar.

Serhan Azilkingil ofisini adımlıyordu. Altın kaplı saatine sabırsızca bakıp sertçe;

Serhan:

“Merhaba Ali.” Elini uzatıp Ali’nin elini sıktı ve ekledi “Keyfin nasıl” diye sordu. (DDS5:55).

Yukarıdaki konuşmada Ali tanışma sırasında selamını verdikten sonra sorması gereken soruyu zihninde düzenlemek için ve bağlacını kullanarak aradaki duraksamayı doldurmuştur. Devamında zihninde oluşan ‘keyfin nasıl’ sorusunu sorarak iletişime devam etmiştir. Ve işaretleyicisi duraksamama doldurma işlevi ile kullanılmıştır.

5.10. YA DA İŞARETLEYİCİSİ AÇIKLAMASI İŞLEVLERİ

Ya da işaretleyicisi konuşmada yukarıdaki işaretleyicilere benzer olarak bağlaç olarak görev alır. Anlamsal olarak cümledeki unsurları birbirine bağlar ve etkileşimi konuşucu ve dinleyici arasında yönlendirip düzenler. Görevsel olarak ortak yanları olsa da ‘ya da’ işaretleyicisi iletişim sırasında daha çok dinleyiciye yönelik çalışan bir işaretleyicidir. Konuşucu her ne kadar kendi söylemleri arasında ya da işaretleyicisini kullansa da aslında karşıdaki dinleyicinin düşüncelerine yöneliktir. Konuşucu ya da işaretleyicisini kullanınca dinleyici kendisine konuşmanın devamına etki edecek noktada olduğunu anlar. Ya da işaretleyicisinin sunduğu seçenek doğrultusunda verdiği cevap, konuşmanın konusunu ve iletisini değiştirecektir. Aslında dinleyiciye sana iki yönü olan bir soru soracağım, seçeneklerden birini tercih etmen gereken noktadın anlamını sunmaktadır. “Ya da işaretleyicisi kullanan konuşucu, dinleyiciye konuşmasının iletisine ilişkin iki seçenekli örnek sunar.” (Schiffrin, 1987). Dinleyici sadece tercih etmek durumunda olmayıp iki seçeneği de açıklayarak konuşmaya devam edebilir. Ya da işaretleyicisi dinleyiciye daha çok yönelik hareket aldırmayı sağlamakla birlikte konuşucunun da konudan kopmamasını sağlaması yönüyle etkili bir işaretleyicidir. Ya da işaretleyicisi birinci seride üç, ikinci seride beş, üçüncü seride yedi, dördüncü seride altı, beşinci seride beş ve altıncı seride on üç olmak üzere toplam kırk bir kez kullanılmıştır. Kullanım sıklığı olarak sekizinci sırada yer alan ya da işaretleyicisi, ama işaretleyicisi gibi iletişim esnasında iki tarafa da etkili bir biçimde aynı mesajı vermektedir.

5.10.1. İşlevleri

5.10.1.1. Seçenek Sunma

Konuşma karşılıklı olarak devam eden bir beceridir. Konuşucu, konuşma sırasında karşıdakine vermek istediği ileti içerisinde iki farklı seçenek sunabilir. Bu iki farklı seçeneği sunarken ya da işaretleyicisini kullanmaktadır.

Dolunay Dedektifleri üyeleri çözdükleri gizemi, gizeme konu olan genetik mektupların sahibi kadına Bayan Brickel'e durumu açıklamaktadırlar. Konuyu iyice anlamaya çalışan kadın sesli düşünmektedir.

Bayan Brickel:

“Düşünsenize, öğrenilmiş bütün bilgiler gelecek nesile genlerle aktarılıyor. Bu kopyalar sayesinde doğan her canlı önceki neslin bilgileriyle doğuyor. Büyük büyük dedelerinin bildiği bir dili bilerek doğmak, piyano çalmayı ya da ne bileyim araba kullanmayı bilerek doğmak ...” (DDS2:151).

Yukarıdaki konuşmada Bayan Brickel mektuplardaki gizemi anlamak için çabalarken kendine örnekler sunarak seçenekler ortaya koymaktadır. Bu sırada verdiği bir örneği seçenektirmek için ya da işaretleyişini kullanmaktadır. Böylelikle kendine sunduğu seçenekleri artırarak konuyu anlamlandırabilecektir. Ya da işaretleyicisi bu konuşma bağlamında seçenek sunma işlevi ile kullanılmıştır.

Dolunay Dedektifleri üyeleri çözmeye çalıştıkları gizemin detaylarını Tom amcalarından dinlemektedir. Tom neden tüneller ile çalıştıklarını anlatmaktadır.

Tom:

Tünelin kaya mezarına açılması hem bizim tünele o yoldan ulaşmamızı sağladı, hem de kaçakçıların izlediği yolu takipte zorlanmadık. Çünkü onlar da kobra zehri dolu şişeleri bir başka kaya mezarına saklıyorlardı. Dalış pahalı ve dikkat çekici olduğundan bir dalışta epeyce şişeyi yukarı taşıyorlardı. Kasabada saklamak ya da hepsini bir anda göndermek tehlikeliydi, bu nedenle birkaç değişik kaya mezarına depoluyorlardı. (DDS1:127).

Yukarıdaki konuşmada Tom kaçakçıların izledikleri yolları ve neden bu yolları kullandıklarını anlatırken kaçakçıların seçeneklerini açıklamaktadır. Bu seçenekleri birbirine bağlayarak sunarken ya da işaretleyicisini kullanmıştır. Ya da işaretleyicisi burada karşımıza seçenek sunma işlevi ile çıkmaktadır.

Söylem işaretleyicileri dilin kullanımı sırasında dilin, bağlamsal olarak çeşitlendirilip anlamsal büründüğü konumların sezdirilmesi noktasında anahtar görevi görmektedir. Anahtar işlevi nasıl kapı açmak ise işaretleyicilerin işlevi de iletişim esnasında zihindeki düşünceye göre yeni anlam, bağlam kapıları açarak süreci işlevsel hâle getirmektir. İşaretleyicilerin kullanımı iletişimi daha tutarlı ve anlaşılır kılmaktadır. Bu sebeple bireyin kendini anlatması ve düşüncelerini görünür kılabilmesi için söylem işaretleyicilerini içselleştirip kullanımın refleksler kadar doğal ve yerinde olması gerekmektedir. Buna dili kullanan bireylerin yaşına, cinsiyetine, eğitimine ve bulunduğu sosyal konumuna bakılmaksızın herkesin dâhil olması gerekmektedir. Bireyler dilin, sadece günlük iletişimi sağlamanın ötesindeki gücüne dilin sunduğu farkındalıklardan yararlanılarak ulaşılabilir.

Çalışmanın örneklemini olarak incelenen her bir kitap, macera ile başlayıp çözülmesi gereken olaylar, problemler ile devam ettiği için kitabın içerisinde yer alan bütün karakterler konuşturularak olay örgüsü işlenmiştir. Böylelikle durumların, düşüncelerin, duyguların birbirine bağlanması, problemlerin neden ve sonuçlarının açıklanması için bu çalışma içinde ele alınan söylem işaretleyicileri sıklıkla kullanılmıştır. Söylem işaretleyicilerinin kullanım frekanslarına bakıldığında şöyle bir çıkarım yapmak mümkündür. İncelenen işaretleyicilerin frekansı en çok olandan en aza doğru sıralaması: ve, ama, böyle, şimdi, peki, çünkü, tamam, ya da, bilirsin, demek istediğim şeklindedir.

Tablo 2. İşlevler ve Karşılık Gelen İşaretleyiciler

İşlevler	İşaretleyiciler
Karşıtlık belirtme	Peki, ama, aslında
Konudan konuya geçişi belirtme	Peki, şimdi, tamam, böyle, ve, neyse
Duraksama doldurma	Peki, demek istediğim, bilirsin, böyle, ve
Örneklendirme	Demek istediğim, bilirsin, tamam
Bağıntı kurma	Bilirsin
Anlatının önemli olduğunu belirtme	Bilirsin
İletilmiş bilgiyi değerlendirme	Tamam
Söylemi bölümlere ayırma	Tamam, Peki
Neden belirtme	Böyle, çünkü
Seçenek belirtme	Ya da,

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Dil, insanın anlam arayışının olduğu her alanda ilk olarak karşılaşılan kavramdır. Başta kendini devamında çevresini daha sonra toplumu anlamaya, anlamlandırmaya çalışan her insanın yolu dilin sunduğu imkânlar, açtığı pencereler ile işlerlik kazanmaktadır. Sorulan her soru, aranan her cevap, hissedilen her duygu dil ile ifade edilebilmektedir. İfade edim sürecinde dil, dinleme, konuşma, okuma, yazma becerileri ile karşımıza çıkmaktadır. Birey anne karnından itibaren dilsel becerileri ile hayatı anlamaya başlar. İlk gelişen anlama becerisi dinleme, anne karnında gelişen ilk beceridir. Çocuğun anne karnında tanıma anlamlandırma süreci dinleme ile başlar. Dilsel uyarıcılar ile burada karşılaşmaktadır. Doğumdan sonra konuşma becerisinin de eklenmesi dinleme ile sarmal bir şekilde konuşma becerisi gelişmeye başlar. Anlamsız ses tekrarlarından, anlamlı cümlelere doğru. Okul döneminin başlaması çocuğun eğitim sürecine dâhil olmasıyla okuma ve yazma becerileri sarmal olarak çocukta kazanılmış olur ve bir ömür boyu devam etmesi beklenir. “Dil belli bir zamanda öğrenilip bitirilmez; dil öğrenimi bir ömür boyu devam eder.” (Doğan, 2016,;3) Kazanılan bu beceriler temel düzeyde iletişim için gerekli ve yeterli olarak görülmektedir. Ama insanın anlam arayışının olduğu her alanda kendini gösteren dil, bu temel düzey yeterli olmamaktadır. Geliştirilmemiş, farkında olmadan yüzeysel kullanılan dil becerileri ne doğru soruları sorabilir ne de doğru yanıtları verebilir. Buradan doğan karışıklık zihinsel süreçler başta olmak üzere iletişim sürecini de olumsuz etkileyecektir. Birey, zihninde oluşturduklarını kendine ve etrafına açıklamak, sağlıklı ilişkiler kurabilmek için etkili bir iletişim süreci yönetmelidir. İletişimin verimli ve etkili olabilmesi için dört temel dil becerilerinin yetkin ve verimli kullanılması şarttır. Sağlıklı iletişime başlama, devam ettirme ve dört temel becerinin süreç içerisinde etkin kullanımı aile içerisinde başlamaktadır. Aile içerisinde başlayan bu süreç okul ile devam eder. Burada en büyük ve önemli sorumluluk okulda bulunmaktadır. Dil öğrenimi kapsamlı, nitelikli ve sistemli bir şekilde okulda verilmeye başlar. Dil öğrenimi, ömür boyu gelişen bir kavram olmasından dolayı yapılan çalışmalar kendiliğinden gelişen rastlantısallıktan uzak olmalıdır. Okulda verilen dil eğitimi, dil becerileri doğrultusunda dilin büründüğü bütün özellikleri bağlamla olan ilişkisinin önemini göstermede en doğru kaynak olmalıdır.

Türkçe bünyesinden kaynağını alıp doğan Türkçe öğretimi temel dil becerilerinin kazandırılmasında önemli bir görev almakta ve bu görevin başarılı bir şekilde devam etmesi için zengin imkânlar barındırmaktadır. Türkçenin sunduğu zenginlikleri ana dil olmasından hareketle diğer disiplinlerde kullanmaktadır. Lâkin Türkçe dersinin buradan diğer disiplinlerden ayrılan bir yönü vardır. “Türkçe, Türkçe derslerinde aynı zamanda amaç niteliği taşır”. (Doğan, 2016, :11) Ana dil olmasından ötürü farklı disiplinlerde dersin, konunun öğretimi için araç olarak kullanılan Türkçe, Türkçe dersinde çift taraflı hem amaç hem araç olarak kendini göstermektedir. Türkçe dersinin çocuklarda sağlamak istediği en temel amaç dört emel dil becerisinin hayatın akışı içerisinde yetkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bu amacın gerçekleşmesinde yine Türkçe dersi araç olarak kullanılmaktadır. Dersin içeriğinde günlük hayatın sunduğu bütün olaylar, durumlar özetle iletişimin olduğu her alan Türkçe öğretimi için araç olmaktadır. Ama bu araçlar temelinde amaç olarak dersin içeriğinde yer almaktadır. Çocuklar Türkçe dersinde iletişim üzerine ne kadar çok tecrübe edinilirse o doğrultuda başarılı olacaklardır. Bu deneyim zenginliğini sağlamamanın ilk adımı Türkçe hakkında çocuklara farkındalık kazandırmaktır. Türkçe dersinde içerik olarak günlük hayattan örnekler ile somut yaşantılar kazandırılmalıdır. Dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerinin iletişim sırasındaki görevleri kazandırılmalıdır. Bu görevlerin anlamı oluşturmadaki önemini hissetmelilerdir. İletişim esnasında Türkçenin yapısal özellikler ile temel becerilerinin bileşenleri dengeli bir şekilde kullanabilmelilerdir. Dengeli olması önemli bir noktadır. Becerilerden herhangi birisinin eksik kazanılmış olması ya da ihmal edilmesi iletişimde dengesizliği beraberinde getirecektir. İletişimin hayatın kendisi olduğunu düşünülürse temel beceriler hayati olmaktadır.

Çalışmamızın amacını oluşturan söylem işaretleyicileri ve işlevleri temel dil becerilerinin, Türkçenin yapısal özellikleri ile dengeli olması için anahtar işlevi görmektedir. Söylem işaretleyicileri iletişim esnasında dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerinde anlamı etkileyen birimlerdir. Söylem işaretleyicilerinin kullanımı kişinin zihnindeki nihai sonuca ulaşması için iletişimi yönlendirmektedirler. İletişimin gerçekleştiği bağlam ile uyumlu olarak kendine görev ve konum seçen işaretleyiciler sayesinde kişi kendini daha etkili şekilde ifade etmiş olacaktır. Bağlam içerisinde dil ile aktarılmayı bekleyen duygu ve düşüncelerin birbirine bağlanmasını sağlayan bu bağlanmayı sağlayan sözlerin anlam ilişkisini kuran işaretleyiciler, tam burada bir köprü

görevi üstlenmektedir. Söylem işaretleyicileri, yazılı ve sözlü olarak ifade bulacak bir mesajın zihinde iyi bir şekilde tasarlandığını ortaya koyar. İçerik, belirli mantıksal ilişkiler, bağlamsal çıkarımlar yapılabilecek şekilde aktarılmaya çalışır. Aktarım sırasında tümceler arası mantıksal ilişkiler kurulması, tasarlanmış içeriğin dinleyici/okuyucu tarafından kolaylıkla anlaşılmasına yönelik gayret, iletişimde konuşanın istekli olduğunu da gösterir. Etkili, sorunsuz bir anlatım gerçekleştirmek için iletişim sürecinde aktarılanların belirli zorunlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Dilbilgisel ve anlamsal yönden taşınması gereken temel şartlar yanında anlatılacak içeriğin tam olarak dinleyenlere/okuyanlara ulaşması, onların zihinlerinde şekillendirilmesi istenir. Bu süreçte kaynak rolündeki anlatıcı, mesajı tek bir tümce olarak değil yanlış veya eksik anlaşılma ihtimallerini düşünerek birden fazla tümce olarak düzenleyebilmektedir. Bu düzenleme işleminde her ne kadar tümceler belirli bir konu etrafında olsa da anlamsal bütünlüğünü sağlamak adına işaretleyicilerden yararlanmaktadır. Türkçe dersi içerik olarak iletişimi amaçladığı her adımda işaretleyicilerden yararlanmaktadır. Türkçe derslerinde öğretmenlere dersin özel hedefleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Öğretim Programı'nda konuşma ve yazma becerisinde yer alan kazanımlar ve alt açıklamaları işaretleyicilerin öğrencilere kazandırılmasının önemini açıklar durumdadır. 2019 yılında yayınlanan Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar şunlardır:

Konuşma Becerisi

T.5.2.6. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. *Ama, fakat, ancak ve lakin* ifadelerini kullanmaları sağlanır.

T.6.2.6. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. *Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen* ifadelerini kullanmaları sağlanır.

T.7.2.6. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. *Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak* ifadelerini kullanmaları sağlanır.

T.8.2.7. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.

Yazma Becerisi

T.5.4.16. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. *Ama, fakat, ancak ve lakin* ifadelerini kullanmaları sağlanır

T.6.4.9. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. *Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen* ifadelerinin kullanılması sağlanır.

T.7.4.15. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. *Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak* ifadelerini kullanmaları sağlanır.

T.8.4.15. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. *Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak* ifadelerinin kullanılması sağlanır.

Konuşma ve yazma becerisi yanında okuma becerisi içerisinde de söylem işaretleyicilerine yer verilmiştir Metnin anlamlandırılmasına yönelik yer alan bu kazanımlar, Türkçe Öğretim Programında şu şekilde belirtilmiştir:

T.5.3.26. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir. *Ama, fakat, ancak ve lakin* ifadeleri üzerinde durulur

T.6.3.13. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir. *Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen* ifadeleri üzerinde durulur.

T.7.3.7. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir. *Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak* ifadeleri üzerinde durulur.

T.8.3.10. Geçiş ve bağlantı ifadelerinin metnin anlamına olan katkısını değerlendirir. *Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, kısaca, böylece, ilk olarak ve son olarak* ifadeleri üzerinde durulur.

Programda yer alan kazanımlar her ne kadar konuşma ve yazma becerisi altında yer alsada Türkçe dersinin sarmal yaklaşımla ele alınıp işlenmektedir. Burada hareketle bütün beceriler eş güdümlü olarak birbirinden etkilenmekte ve destek almaktadır. Dinleme becerisi yeterli düzeyde gelişmiş bireyin konuşma becerisi devamında okuma ve yazma becerisi olumlu yönde gelişim gösterecektir. Kazanımlarda da görüldüğü üzere MEB (2019), konuşma, yazma ve okuma kazanımlarında söylem işaretleyicilerini sınıf düzeylerine göre ayarlamaya çalışmıştır. Anlatma ve anlama etkinliklerinde mesajın anlamsal bütünlüğünü sağlanmasında ve bu anlamsal bütünlüğü sağlayan unsurlara dikkat edilmesinde Türkçe derslerinde etkinlikler yapılması gerekmektedir. Bunun yanında bireysel olarak öğrencinin gerçekleştirdiği okuma faaliyetlerinde bu

konulara dikkat etmesi, ileride gerek kendisinin yapacağı anlatımlarda gerekse başkalarının yapacağı anlatımları anlamada katkı sağlayacaktır.

Programın içerisinde yer alması, Türkçenin zengin örneklem sunması söylem işaretleyicilerinin farkındalık ile kullanıldığı ve çocuklara bu farkındalığın kazandırılması yönünde çaba olduğu tam olarak söylenemez. Çünkü öğretmenler genelde bu konu alanının farkında olmamakla birlikte işaretleyicilerin anlama ve anlatmaya olan katkısından ziyade dilbilgisel yönünden yaklaşmaktadır. Böylelikle işaretleyicilerin sağladıkları anlam zenginliği göz ardı edilerek yavan olarak dilbilgisi yönü öğrencilere aktarılmaya çalışılmaktadır. Alanyazın olarak yapılan çalışmaların da çoğunlukla yabancı dil öğretimi ya da öğretmenlerin sınıf içi kullanımlarına yönelik olduğunu düşünürsek söylem işaretleyicilerinin gereği şekilde işlenmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. “Şimdiye kadar Türkçe çalışmalarda, Türkçe sınıf söyleminde söylem belirleyicileri kullanımı çok fazla ele alınmamış, daha çok İngilizce yazma ve okuma derslerinde söylem belirleyicisi ifadelerine odaklanılmıştır.” (Sarı, 2020). Öğretmenlerin işaretleyiciler noktasında olan tavrı ve yaklaşımı, alanda çalışan akademisyenlerin odak noktasının genelde tek yönlü olarak konuyu ele alması söz konusuysa çocukların işaretleyicilerin farkındalık ile kullanması pek mümkün olmamaktadır.

Dört temel dil becerilerinin çocukların gelişiminde önemini doğru anlar ve yorumlarsak söylem işaretleyicilerinin sağladığı anlam özelliklerini iletişimin içindeki yerini ve gücünü çocuklara hissettirip kazandırmamız kaçınılmaz olmalıdır. Dilin sınırlarının genişliğini gören çocuk zihnine sınır koymaması gerektiğini kendisi yaşayarak öğrenecek ve kalıcı hâle getirecektir. Kendisini, zihnindekileri, kendinden emin bir şekilde ifade etmeyi bilen çocuklar 21.yy. gerekliliği olan bütün becerileri sağlıklı bir şekilde edinebileceklerdir. Öğrenmeyi öğrenme, iletişim ve işbirliği, problem çözme, eleştirel düşünme becerileri bu çağın zorunluluğu hâline gelmiştir. Dilin kullanımına hâkim olan çocuklar bu becerileri de en yetkin şekilde kullanacaklardır. Bu hâkimiyetin kurulmasında öğretmenler sorumluluk alarak temel dil becerilerinin gelişimine katkısı olan her konu alanını önemsemesi, işlerlik kazandırması gerekmektedir.

Örneklem olarak ele alınan seriden yapılan incelemelerde çocukların söylem işaretleyicilerini iletişim hâlinde sıkça kullandığı görülmektedir. Farkında olmasalar bile kullandıkları işaretleyiciler hem çok sık ve çeşitli hem de işlevleri bakımından stratejiler

ile doğrudan ilişkilidir. Karşısındaki kişiye sezdirmek istediği her türlü duygu ve düşünceye uygun işaretleyici kullanımı ile iletişimi kendi varmak istedikleri doğrultuda şekillendirebilmektedirler. Nasıl dil edinim sürecinde bebeklikte anlamsız ses tekrarlarından anlamlı sözcüklere bir evrilme söz konusu olup ifadeler netleşiyorsa işaretleyicilerin farkında olarak kullanımı netleşen ifadelere anlam kazandıracaktır. Bu süreç içerisinde işaretleyicilerin soyut biçimde olması öğrencilerin kavramasını zorlaştırabilir. Burada öğretmenler öğretim yöntem ve tekniklerini çeşitlendirip öğrencilerde somut deneyimler sağlamalıdır. Böylelikle çocuklar dil ile başta düşünce dünyalarını olmak üzere iletişim sürecini rahatlıkla tasarlayabileceklerdir.

Sonuç olarak anlam bir bütündür. Dil bünyesinde barındırdığı bütün ögeler ile dilbilgisi yönü semantik yönü birlikte geliştirilmelidir. Temel dil becerilerinin sağlıklı gelişimi bu birliktelikten doğacaktır. Aralarında kopukluk olması dil kullanımı dolayısıyla iletişimi, bireyin kendini ifade etmesini sekteye uğratacaktır. İletişim sürecinin bütün hâlinde akış içerisinde olması söylem işaretleyicilerinin kullanımı ile mümkün olmaktadır. Okul dönemi ile birlikte sürece dâhil olan herkesin temel dil becerilerini kavramasında söylem işaretleyicilerinden yararlanılması gerekmektedir. Türkçeye tam olarak hâkim olabilmek için tek yönlü bakış açısından kurtulmak ve Türkçenin sunduğu imkânları bütünsel ve sarmal bir şekilde ele almalıyız. Tek sözcük şeklinde görünen dilsel birimlerin anlamı ve anlatımı ne denli etkilediğini anlamak ancak bu şekilde mümkün olacaktır. Anlam arayışına giden yolda verilecek cevaplar daha açık ve anlaşılır olacaktır. Dilin temel işlevlerinden duygu, düşünce, bilgi aktarımı sırasında bu anlamlamaya bağlı olarak gerek konuşan gerekse dinleyen, aktarımdaki mesajı zihinlerinde oluşturabilecektir. Çıkarılabilecek en kapsayıcı sonuç söylem işaretleyicileri dizgisel ve sözcük olarak küçük anlamsal olarak büyük yer kaplamaktadır. Zihinsel süreçler dâhil iletişim sürecinde anlam kurucu olarak görev almaktadırlar. Ama etkisinin bu denli fazla olmasına rağmen ihmal edilmiş bir alan olduğunu söyleyebiliriz. Dili kullanan, dil eğitimi veren çoğunluk anahtar kavram olan söylem işaretleyicilerinden habersiz konumdadır. İletişimin başladığı andan itibaren sonuna kadar sürece hâkim olmak, hangi stratejilerin ne amaçla nasıl kullanıldığını anlayabilmek ve zihinsel şemaların çerçevelerini belirlemek için söylem işaretleyicilerinin farkında olmak ve işlevlerine zihinsel kurulum gerçekleştirilmelidir. Bütün bu basamakları okullarda Türkçe öğretimine başlandığı andan itibaren çocuklarında içinde olacak şekilde planlaması gerekmektedir.

Öneriler

Bu çalışmada, söylem işaretleyicileri doğrudan konuşmaların çözümlemesi şeklinde değil, işaretleyicilerin yazıya dökülmüş konuşmaların, diyaloglara dönüştürmesi ile yapılmıştır. Doğrudan hayatın içinde olan işaretleyicilerin işlevleri ve rolünün açıklanması konuşma örneklerinin çözümlemesi ile mümkün olacaktır. Bu şekilde yapılan çözümlemeler söylem işaretleyicilerinin daha farklı işlevlerde daha çeşitli kullanımlar ile görülmesini sağlayacaktır. Çalışmada örneklem olarak seçilen seri çocuklar için kaleme alınmış roman serisi olsa da yetişkin bir yazar tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, yetkinliği ile çocukların gözünden dünyaya bakıp başarılı bir şekilde onların dilini yazıya aktarmıştır. Bu sebeple günlük dili, başarılı bir şekilde ortaya koyduğu için çalışmaya yeterli veriyi sağlamıştır. Araştırmanın önemi göz önüne alınarak bakıldığında yazılı söylemlerin yanında konuşulan sözlü söylemlerin önemi açıklanmıştır. Çocukların kullandığı dili, kendi söylemlerinden ilk olarak kayıt altına alıp incelemek, çıkan bulguları söylem işaretleyicilerinin sözlü iletişimde üstlendiği roller üzerinden derlemek çocukların dil edinimlerindeki önemi hakkında birincil veriler sağlayacaktır.

Dil, hayatın her alanında olduğundan hayatın akışına yön verdiğinden Türkçe dersi hayatın içinden örnekler, diyaloglar, uygulamalar ile planlanmalıdır. Söylem işaretleyicileri bu çalışmanın sonucunda bu planlamaların içinde süreci yönlendirecek yönünün ortaya çıkması şeklinde işlenmelidir. Öğretmenler ve öğrenciler açısından duruma farklı öneriler getirilebilmektedir. Öğretmenler, işaretleyicilerin ve işlevlerinin ortaya çıkarıldığı başta konuşma olmak üzere temel dil becerileri etkinlikleri yapması faydalı olacaktır. Etkinliklerin yapılış amacını çocuklara sezdirmeli ve sonunda dönütler vererek işaretleyici kullanımının yarattığı farkı ve etkiyi çocuklara açıklamalıdır. Türkçe dersinin temelinde hayatilik ilkesi ile hareket edilmeli işlenen metinler, kullanılan materyaller iletişimi geliştirecek şekilde olmalıdır. Öğrencilere hazırlıklı, hazırlıksız konuşmalar yapacak ortamlar düzenlenmelidir. Planlı yazma süreci taklip edilerek çocukların zihin dünyalarının ifade edilmesi sağlanmalı ve buradaki işaretleyici etkisini çocukların kendilerinin fark etmesi sağlanmalıdır. Türkçe dersi öğretim programında yer alan geçiş ve bağlantı ifadelerinin önemi bu çalışmalar ile birleştirilerek öğrencilere somutlaştırılmalıdır. Bunun için sınıf ortamında bireysel ve toplu değerlendirmeler ile sonuçlara ulaşılmalıdır. Öğretmenler kendileri iletişim sırasında kullandıkları söylem işaretleyicilerini belirlemeli ve farkında olmalıdır. Bu süreci öğrencileri ile

paylaşmaktan çekinmemelidir. Örneklem olarak seçilen serinin öğretmen tarafından öğrenciler ile birlikte okunup kendilerinin kullandığı söylem işaretleyicileri ve kitaplarda olan işaretleyicilerin tespit edilerek anlamlarının, konuşmaya etkisinin farkındalığını sezdirilmesi son derece önemli veriler ve sonuçlar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. (b.t.). Şubat 15, 2023, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yener-mavisel>
- Aksan, D. (1995). Her Yönüyle Dil. İçinde; *Ana Çizgileri ile Dil Bilim* (ss. 17-23). Ankara: TDK.
- Aksan, D. (2003). *Dil Şu Büyülü Düzen*. Ankara: Bilgi .
- Anaz, Z. (2018). *Mavisel Yener'in Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Dil Özellikleri. Söz Varlığı, Anlatım Teknikleri ve Dış Yapı Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Asutay, H. (2019). Literature Education with Child Detective Stories. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 89, 368-376.
- Aubrey Fisher, B. (1994). *Interpersonal Communication: Pragmatics of Human Relationships*. New York: McGraw-Hill ine.
- Avcı, N. (2017). *Mavisel Yener'in "Dolunay Dedektifleri" Roman Dizisinde Ortaokul Çağındaki Çocuklar İçin Öngörülen Kazanımları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Demirtaş, E. (2004). *Yabancı Dil Öğretmenlerinin Kullandıkları Söylem Belirteçleri ve Bağlamlaştırma İpuçlarının İşlevleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, Y. (2016). *Dinleme Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gezer, H. (2006). *Türk Edebiyatında Polisiye Roman ve Ahmet Ümit'in Polisiye Roman Kurgular*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Goffman, E. (1981). *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. *DergiPark*, 123-148.
- Halliday, M. A. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- Johnstone, B. (2002). *Discourse Analysis*. Blackwell Publishers.
- Karagöl, E. ve Şen, Ü. (2019). *Metin Bilgisinin Temel Kavramları*. Ankara: Pegem.
- Kocaman, A. (1992). Anlambilim Sorunları. *Dilbilim Araştırma Dergisi*, 87-92.
- Lee, K. (2001). *Discourse Markers*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Mavisel Yener Kimdir?* (b.t.). Şubat 22, 2023. <https://maviselyener.net/>.
- Meriç, C. (2004). *Kırk Ambar*. Ankara: İletişim.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2019). *Türkçe Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- Redeker, G. (1990). Ideational and Pragmatic Markers of Discourse Structure. *Journal of Pragmatics*, 367-381.
- Rüzgâr, E. (2005). *Varlık Dergisi Kitap Eki*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sarı, H. Ç. (2020). Türkçe Öğretmenlerinin Söylem Belirleyicisi Kullanımı. *Dil Dergisi*, 75-90.

- Schiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*. New York: Cambridge University.
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri Bir Dil Felsefesi Denemesi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Songül, D. (2019). *Mavisel Yener'in "Dolunay Dedektifleri" Roman Dizisinde Çocuk Gerçekliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Şimşek, T. (2015). Çocuk Edebiyatı Tarihine Ön Söz. *Türk Dili*, 15-55.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış- Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir*. Ankara: Kök.
- Şirin, M. R. (2013). Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Edebiyatın Amacı. *Türk Dili*, 12-30.
- Toksöz, N. (2000). *İşyerinde Sözel Etkileşimde İnceliğin Yönetici Söylemine Yansıması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, (2015). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Üyepazarcı, E. (2008). *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes-Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Yener, M. (2007). *Dolunay Dedektifleri İz Peşinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Yener, M. (2007). *Dolunay Dedektifleri Dehşet Mektupları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yener, M. (2008). *Dolunay Dedektifleri Mumya Dükkanı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yener, M. (2009). *Dolunay Dedektifleri Korkunç Santraç*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yener, M. (2010). *Dolunay Dedektifleri Ölüler Ormanı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yener, M. (2012). *Dolunay Dedektifleri Yarasa Yarışları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.